

Sociální charakteristiky seniorů v procesu vzdělávání

Bc. Jitka Bónová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka BÓNOVÁ**
Osobní číslo: **H128088**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální charakteristiky seniorů v procesu vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009), případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- analýzu sociálních charakteristik seniorů
- motivaci seniorů pro studium na univerzitách třetího věku
- přístup seniorů k dalšímu vzdělávání

Součástí práce bude realizovaný kvantitativní výzkum zaměřený a zjištění vztahu seniorů k jejich vzdělávání na U3V a především na analýzu jejich sociodemografických charakteristik.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ADAMEC, P., KRYŠTOF, D. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*, 1. vydání, Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita, 2011

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov - vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*.

Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007

MÜHLPACHR, P., BARGEL, M. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*, Brno: Institut mezioborových studií, 2011

MÜHLPACHR, P. (ED.) *Schola gerontologica*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005

VAŘUROVÁ, H., MÜHLPACHR, P. *Kvalita života*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2005

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

JITKA BŮNOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 19. 12. 2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku populace seniorů. Teoretická část definuje pojmy stárnutí a stáří, uvádí sociální specifika seniorské populace, charakterizuje proces vzdělávání v obecné rovině, i z pohledu jeho zaměření na populaci dospělých a seniorů. Teoretická část práce se zabývá také úrovní dosaženého vzdělání v populaci České republiky, funkcí a významem vzdělávání v produktivním věku, motivací seniorů pro vzdělávání a bariérami ve vzdělávání seniorů. Problematika vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku, konkrétně pak na Masarykově univerzitě, je uvedena exkurzem do historie vzdělávání dospělých. Praktická část diplomové práce se zaměřuje na analýzu sociálních charakteristik seniorů, na jejich motivaci pro studium na U3V, jejich přístup k dalšímu vzdělávání a na analýzu sociodemografických charakteristik populace seniorů.

Klíčová slova:

stárnutí, stáří, senior, vzdělávání, univerzita třetího věku, motivace, sociální charakteristiky seniorů

ABSTRACT

The Master's thesis focuses on the issue of the population of senior citizens. The theoretical part defines the terms of old age and aging, deals with social specifics of senior citizens population, characterizes the proces of learning both in general terms as well as focused on adult population and senior citizens. In the theoretical part, the author analyses the level of gained qualifications in the Czech Republic general population, the role and purpose of learning in productive age, the motivation of senior citizens for further learning, and the hindrance and restraints on senior citizens further learning. The issue of senior citizens further learning at the universities of the third age, at Masaryk University in particular, is being introduced by an insight into the history of adult further education. The practical part of the thesis aims at the analysis of social characteristics of senior citizens, their motivation for learning at U3A, their access to further education, and the analysis of social and demographic characteristics of the population of senior citizens.

Keywords:

aging, old age, senior citizens, education, university of the third age, motivation, social characteristics of senior citizens

Poděkování:

Upřímně děkuji panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D., za poskytnuté rady a připomínky, které mně poskytl při zpracování diplomové práce.

Současně také děkuji Mgr. Petru Adamcovi, DiS., za poskytnuté materiály a informace vztahující se ke vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku.

Prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne 10. března

.....

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SPECIFIKA SENIORSKÉHO VĚKU	12
1.1 DEFINICE POJMU STÁRNUTÍ	12
1.2 VYMEZENÍ POJMU STÁŘÍ.....	15
1.3 SOCIÁLNÍ SPECIFIKA SENIORSKÉ POPULACE	19
2 CHARAKTERISTIKA PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ	27
2.1 POJEM VZDĚLÁVÁNÍ V OBECNÉ ROVINĚ	27
2.2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	29
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	32
3 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	35
3.1 ÚROVEŇ DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ V POPULACI ČR.....	35
3.2 FUNKCE A VÝZNAM VZDĚLÁVÁNÍ V PRODUKTIVNÍM VĚKU	36
3.3 MOTIVACE SENIORŮ PRO VZDĚLÁVÁNÍ.....	38
3.4 BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	40
4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR	43
4.1 EXKURZ DO HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	43
4.2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ NA ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH	46
4.3 FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ U3V	49
4.4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ NA MASARYKOVĚ UNIVERZITĚ	51
II PRAKTICKÁ ČÁST	54
5 SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTIKY SENIORŮ V PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ	55
5.1 VÝZKUMNÝ CÍL A METODA.....	55
5.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	56
5.3 VLASTNÍ VÝZKUM	57
5.4 ANALÝZA DOSAŽENÝCH VÝSLEDKŮ	58
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81
SEZNAM POUŽITÉ LEGISLATIVY	84
SEZNAM OBRÁZKŮ	86
SEZNAM PŘÍLOH	89

ÚVOD

Lidé se dožívají stále vyššího věku. Fenomén stárnutí populace je nejcharakterističtějším rysem demografického vývoje nejen v České republice, ale i v celé Evropské unii. Díky zvyšování kvality lidského života, životní úrovni, zlepšujícím se pracovním podmínkám, pokroku medicíny a zkvalitňující se lékařské péči daleko méně lidí umírá předčasně v dětství a v průběhu dospělosti. Stále větší počet lidí prožívá delší život, než tomu bylo u předchozích generací a starší lidé tak tvoří stále významnější součást populace. Seniorový věk se prodlužováním délky života stává významnější fází lidského života.

Střední varianta projekce demografického vývoje zpracovaná Českým statistickým úřadem uvádí, že v roce 2030 budou lidé starší 65 let tvořit 22,8% celkové populace a v roce 2050 bude tato věková skupina tvořit již 31,3%, tedy přibližně 3 miliony osob.

Reakcí na tyto sociální a demografické změny by měla být plná integrace starších osob do společnosti, a také nutnost přizpůsobení a zohlednění této skutečnosti v politice zaměstnanosti, důchodové politice a ve službách.¹

Zvyšující se počet starších lidí důsledkem zlepšujícího se zdraví populace a zvyšující se úroveň dosaženého vzdělání představují také značný potenciál pro sociální rozvoj společnosti. Jejich celoživotní zkušenosti, vysoká odbornost a životní moudrost tvoří významný potenciál a konkurenční výhodu jak uspět ve společnosti.

Jedním z průřezových témat sociální politiky s ohledem na demografické změny by měla být příprava společnosti na její stárnutí, vytváření společnosti věkově inkluzivní, zabráňující věkové diskriminaci a prosté ageistických stereotypů. Proto je nutné vnímat a umět využít potenciál a přínos starších lidí nejen v rodině, ale v celé společnosti.

Pro využití potenciálu zvyšujícího se počtu starších osob v nejvyšší možné míře je nutné zaměřit se na dvě významné oblasti, kterými jsou *zdraví a celoživotní učení*. Od jejich úrovně se odvíjí uplatnění starších jedinců na trhu práce. Nelze přitom automaticky předpokládat, že všechny starší osoby mohou být aktivní a podílet se na trhu práce, ovšem každý z nich by měl tuto možnost mít. Umožnit zdravě a aktivně stárnout, podpora fungujícího pozitivního mezigeneračního dialogu, zajištění důstojné a kvalitní lékařské péče, nabídka

---

¹ <http://www.mpsv.cz/cs/2856>

a dostupnost služeb, spoluvytváření podmínek pro důstojné stáří, možnost jejich účasti na kulturním a politickém životě společnosti, nabídka dalšího vzdělávání, to vše patří k povinnostem každé vyspělé společnosti. Z toho lze jednoznačně dovodit, že úroveň vyspělosti společnosti se musí promítnout v určité úrovni kvality života seniorů.

Vláda České republiky vydala svým usnesením č. 108 v roce 2013 Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, který je strategickým dokumentem pro komplexní přístup pro řešení problematiky stárnutí české populace. Základem tohoto dokumentu je zajištění a ochrana lidských práv seniorů, dalšími prioritami je potom celoživotní učení, zaměstnávání starších osob a seniorů, dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce, kvalitní prostředí pro život seniorů, zdravé stárnutí a péče o seniory.

Celoživotní učení je v tomto Programu představováno jako *„kontinuální proces získávání a rozvoje vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností v průběhu života.“*²

Koncepce celoživotního učení nabývá na významu také díky „zvyšujícímu se tempu života“, které je zapříčiněno mj. důsledky vlivu globalizace, neustále se zrychlujícím technologickým pokrokem, působením médií, množstvím šířících se informací, měnící se povahou práce, která se odráží na pracovním trhu, a také v demografických změnách. Všechny tyto změny naléhavě zvyšují tlak na každého člověka, aby udržoval a zvyšoval své intelektuální schopnosti, rozšiřoval své všeobecné i odborné vědomosti a dovednosti, a nedostával se do stavu společenské izolace. Součástí nabídky celoživotního učení musí být také investice do rozvoje vzdělávacích aktivit pro cílovou skupinu seniorů, kteří díky nim mohou nacházet alternativní uplatnění např. po odchodu do důchodu, a které zvyšují kvalitu života starších občanů a celkově jejich sociální rozvoj. Senioři tvoří v naší společnosti významnou sociální skupinu, pro niž mají vzdělávací aktivity nejen informační, ale také sociální funkci.

A právě součástí celoživotního učení je i nabídka vzdělávání pro seniory, která je v České republice etablovaná především prostřednictvím tzv. univerzit třetího věku, které poskytují specializované kurzy širokého spektra odborného obsahového zaměření. Tyto vzdělávací programy seniorům nenabízejí pouze zájmové vzdělávání, ale výrazně přispívají k rozvoji jejich kompetencí. Univerzity třetího věku významně přispívají k prodloužení plnohod-

---

² <http://www.mpsv.cz/cs/2856>

notného aktivního života seniorů, který má nepochybně pozitivní dopad na jejich zdraví, zvýšení osobní nezávislosti a celkově na jejich kvalitu života.³

Přístup seniorů k zapojení se do vzdělávacích aktivit je velmi individuální. Rozhodující jsou jistě jejich konkrétní zdravotní, sociální a finanční podmínky, dosažitelnost kurzů, ale především osobní motivace a podpora okolí.

Cílem této diplomové práce je analýza sociálních charakteristik seniorů, motivací seniorů pro studium na univerzitách třetího věku a zjištění přístupu seniorů k dalšímu vzdělávání. Součástí diplomové práce je realizovaný kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění vztahu seniorů k jejich vzdělávání na U3V a především na analýzu jejich sociodemografických charakteristik.

Diplomová práce je tvořena ze dvou částí, a to z části teoretické a praktické (empirické). Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol s názvy Specifika seniorského věku, Charakteristika procesu vzdělávání, Specifika vzdělávání seniorů, Vzdělávání seniorů v ČR, a dále z jejich podkapitol. Tato část diplomové práce má charakter obsahové analýzy odborné literatury, odborných materiálů, informačních zdrojů (sborníky a internetové zdroje)⁴ a jejich komparací. V praktické části jsou předloženy zformulované hypotézy a následně jsou kvantitativní výzkumnou metodou ve formě dotazníkového šetření analyzovány zpracované informace a jevy účastníků U3V Masarykovy univerzity.

---

³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/13099/Teze_NS.pdf

⁴ GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu, 2. vydání, Brno: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-185-0., str. 144

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPECIFIKA SENIORSKÉHO VĚKU

1.1 Definice pojmu stárnutí

Stárnutí je přirozeným fyziologickým procesem, projevujícím se u každého jedince velmi individuálně. Tento proces je ovlivněn mnoha vnitřními a vnějšími vlivy, z nichž nejvýznamnějšími faktory je dědičnost, životní styl a zdravotní stav. Stárnutí postihuje celý organismus jedince, projevuje se změnami na psychice člověka, fyzickými změnami, a změnami smyslového vnímání i chování.

Stárnutí je neodmyslitelnou, přirozenou součástí života každého člověka a završením jeho biologického vývoje. Jedná se o zcela specifický, nezvratný a přirozený proces života každého jedince. Je neodlučitelnou součástí lidské existence.

*„Stárnutí je poslední fází vývoje, kterou prožívá každý, i zdravý a úrazů ušetřený jedinec. Musíme však být opatrní v přílišném užívání pojmu **vývoj**, abychom nevzbuzovali dojem, že stárnutí s sebou nutně nese zdokonalení funkcí.“⁵*

Skutečnost, že se lidé dožívají stále vyššího věku a současně i vyššího věku prožitého ve zdraví je výrazným úspěchem moderní společnosti. Starší lidé by neměli být společností vnímáni pouze jako skupina populace, o kterou se společnost musí postarat, ale ke starším lidem by mělo být přistupováno jako k rovnoprávné skupině, k aktivním jedincům, kteří svými zkušenostmi, schopnostmi, dovednostmi, životní moudrostí a životním nadhledem mohou být mladší generaci oporou i inspirací.

Problematika stárnutí lidské populace se v posledních desetiletích stává stále tíživějším tématem demografů. V důsledku této skutečnosti je třeba zodpovědně vyhodnotit všechny aspekty života seniorů, a to i s ohledem jejich dopadu na celou společnost. Cílem by mělo být nejen zkvalitnění péče o seniory, zajištění jejich důstojného života, ale také jejich začlenění do společenského života.⁶

---

⁵ STUARD-HAMILTON, Ian. Psychologie stárnutí, 1. vydání, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-274-2, str. 22

⁶ VAĎUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života – Teoretická a metodologická východiska*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-210-3754-7, str. 6

Stárnutí je součástí kvalitativní přeměny v životě každého člověka. Senioři jsou vnímáni na jednu stranu jako nositelé zkušeností, moudrosti, na druhou stranu jsou často odsouvaní na okraj společnosti jako přebytní a nepotřební. Lidský život je individuální a naprosto neopakovatelný. Stárnutí vnímáme a prožíváme každý zcela odlišně.⁷

Podle Laca je stárnutí zpravidla chápáno jako „*souhrn biofyziologických, psychických a sociálních procesů probíhajících v čase, vedoucích k zániku organismu a k smrti. Výsledným stavem procesu stárnutí je stáří. Dále se pojmem stárnutí vymezuje přechodné období mezi středním věkem a stářím, označované jako presenium. Je to období mezi 60. - 70. rokem života člověka, které se vyznačuje poklesem psychických a fyzických sil na straně jedné, na straně druhé vrcholící životní zkušeností.*“⁸

Erikson uvádí, že „*stárnout je velká výsada. Dovoluje zpětnou vazbu k dlouhému životu, který může být oživen v retrospektivě.*“⁹

Vnímání fenoménu stárnutí je významně ovlivněno mezikulturními rozdíly. Jednotlivé národy mají zcela odlišný vztah ke starým lidem, obvykle se např. diskutuje o odlišném přístupu východu a západu, přičemž na Dálném východě staří lidé požívají daleko vyšší vážnosti.¹⁰

Řehulková, Řehulka, Blatný, Mareš et. kol. uvádí, že Pythagoras věk do 60 let vnímal jako „*rozkvět sil*“, podle indické tradice dominuje v období stáří „*úsilí o vymanění z tužeb, touha po osvobození a nalezení smyslu existence,*“ stará Čína dělila věk od 50 do 60 let jako „*poslední možnost tvůrčího života,*“ a věk do 70 let „*věkem moudrosti.*“ Perský básník, spisovatel a myslitel Kajka'ús (1021 – 1099) pak ve své „*Knize rad*“ napsal, že člověk: „*od padesáti do šedesáti každý měsíc shledává nedostatek, kterého si předešlý měsíc nevšiml; od šedesáti do sedmdesáti každým týdnem zjistí nemoc, o které neměl před týdnem potuchy; a od sedmdesáti do osmdesáti každý den odkrývá nový neduh. A jestliže překročí osmdesátku, každá hodina přináší novou bolest a nová soužení.*“ Psychologie však přináší

---

⁷ LACA, Slavomír. *Sociální práce v paliativní a hospicové starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 60

⁸ LACA, Slavomír. *Sociální práce v paliativní a hospicové starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 81

⁹ ERIKSON, Erik, H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*, Praha: Lidové noviny, 1999, ISBN 80-7106-291-X, str. 121

¹⁰ STUARD-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*, 1. vydání, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-274-2, str. 174

spoustu důkazů, že průběh života, stárnutí a stáří nejsou závislá jen na datu narození, ale především na biologickém a psychologickém věku.¹¹

Petrková a Čornaničová uvádějí, že „vyrovnávání se s důsledky populačního stárnutí si vyžádá:

uvědomování si stavu demografické struktury společnosti,

utváření prostředků na pokrývání rostoucích nákladů (zdravotní a sociální péče),

vytváření společenské atmosféry ve prospěch seniorů.“¹²

Baštecký, Kümbel, Vojtěchovský a kol. charakterizují normální fyzické stárnutí jedince zpomalením jeho psychických funkcí, které je možnou příčinou změn kognitivních schopností. Psychologické důsledky postupné ztráty smyslového vnímání mohou být příčinou závislosti na okolí, popřípadě mohou současně vyústit v pocity osamělosti nebo izolace člověka. Sluchový deficit vyvolává ztížené porozumění řeči, zhoršení sluchu nebo zraku vyvolává emoční změny, čímž se mohou rozvinout úzkostné stavy, podrážděnost až deprese. Projevem stárnutí jsou také změny motoriky, které jsou důsledkem snižující se síly svalů a jejich pružnosti, čímž dochází ke zpomalování tempa pohybů až těžkopádnosti či nemotornosti. Snižování schopnosti učení se a paměti se u stárnoucích jedinců projevuje nedostatkem motivace a vůle učit se novým věcem. Snižující se duševní pružností se staří lidé stávají pohodlnými a konzervativními.¹³

Lékařský obor zabývající se procesy stárnutí a stáří, prevencí nemocí spojených s těmito probíhajícími procesy, nemocemi projevujícími se ve stáří, příčinami jejich vzniku, prognózou a jejich léčbou se zabývá lékařský obor **gerontologie**. Tato přírodní věda vychází z poznatků a metod např. lékařství, psychologie, biologie a sociologie. Mimo již uvedené se gerontologie zabývá také zákonitostmi, příčinami a projevy stárnutí, a na vědeckých základech zpracovává koncept zdravého stárnutí, zdravého stáří a komplexní péče o staré občany.

---

¹¹ ŘEHULKOVÁ, Oliva, ŘEHULKA, Evžen, BLATNÝ, Marek, MAREŠ, Jiří, ET AL. *Kvalita života v souvislostech*, Brno: MSD, spol. s r. o. Brno, 2008, ISBN 978-80-7392-073-9, str. 120-121

¹² PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 8

¹³ BAŠTECKÝ, Jaroslav, KÚMPEL, Quido, VOJTĚCHOVSKÝ, Miroslav, A KOL. *Gerontopsychiatrie*, Praha: GRADA AVICEUM, 1994, ISBN 80-71-070-8, str. 77-78

Cílem gerontologie je předcházet předčasnému a patologickému stárnutí, vytváření podmínek pro možnost zdravého stárnutí a stáří, prodloužení období pokud možno plné soběstačnosti do co nejpozdějšího věku, zlepšování kvality života seniorů, podpora celospolečenského úsilí o soběstačné, zdravé a plnohodnotné stáří.¹⁴

Pedagogický obor zabývající se učením a vzděláváním seniorů je **gerontopedagogika** (gerontagogika), která bývá definována jako teorie výchovy a vzdělávání ke stáří. Gerontopedagogika s ohledem na proces stárnutí zahrnuje aspekty lékařské, sociální, demografické, pedagogické, andragogice i speciálně pedagogické.

Důsledkem procesu stárnutí je stáří.

1.2 Vymezení pojmu stáří

Stáří je označením pozdní fáze ontogeneze a důsledkem přirozeného průběhu života. Průběh a kvalitu stáří ovlivňují geneticky podmíněné involuční procesy, fyzický a psychický stav jedince, ale mnohé vnější faktory, jako např. životní způsob, choroby, životní podmínky, životní prostředí.

Kraus uvádí, že stáří je životní etapou, jejíž hranice se nedají přesně věkem vymezit. Je to období zásadních změn a událostí v životě člověka, některé z nich, jako např. odchod do důchodu, narození vnoučat, ztráta partnera, však ne vždy padají právě do období stáří. Ve stáří lidé přehodnocují svůj dosavadní život, snaží se ho nově zorganizovat, hledají nový vztah sami k sobě, ke svým blízkým, i k celé společnosti. Zásadní je, umět dát svému životu nový smysl, a to nejen v rovině pracovní a rodinné, ale také zapojit se do nových společenských aktivit a najít si nové zájmy.¹⁵

Realita stárnoucí populace významně ovlivňuje život každého jedince i rozvoj celé společnosti. „*Stáří svojí problematikou překročilo rámec osobní a rodinné události a stalo se závažnou rodinnou výzvou.*“ Přístup společnosti k fenoménu stáří je nutný ze dvou aspektů, a to z potřeb a zájmů stále rostoucí populace seniorů, kdy je nutné zohlednit otázku

---

¹⁴ ZAVÁZALOVÁ, Helena A KOLEKTIV. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*, 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2001, ISBN 80-246-0326-8, str. 9

¹⁵ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, str. 63

smyslnosti, zabezpečení a kvality jejich života, a dále z pohledu sociálně ekonomických důsledků stále početnější skupiny seniorů, včetně dopadů na hospodářský rozvoj a sociální smír.¹⁶

Podle Kurice je stáří obdobím, kdy dochází k úbytku fyzických a psychických sil a tato skutečnost znemožňuje jedinci v procesu tělesné a duševní práce podávat plnohodnotné výkony.¹⁷

V důsledku stáří dochází u člověka k průběžnému a výraznému snižování fyzické aktivity, výdrže, k oslabování smyslového vnímání a k nástupu zdravotních problémů. Tímto lidé logicky ztrácejí motivaci, dochází k poklesu iniciativy, vytrvalosti a hrozí riziko rezignace.

Podle Laca je stáří „*věk nad 70/75 roků. Nastává tehdy, kdy úbytek psychických a fyzických sil znemožňuje člověku plnit dosavadní nároky v povolání a ostatním životě. Věk nad 90 roků se označuje jako **dlohověkost**. Pro období stárnutí a stáří jsou charakteristické určité změny, které se projevují v tělesné, psychické a sociální oblasti.*“¹⁸

Psychologický slovník označuje občany starší 60 let pojmem *senior*, a dále také definuje pojem *sénium* jako stařecký věk. Stáří, je pak nejčastěji děleno na:

„počínající stáří (60 – 74),

vlastní stáří (75 – 89),

dlohověkost (90 a více let).“¹⁹

Shodné věkové členění uvádí také Petřková a Čornaničová, ovšem k těmto věkovým etapám radí poněkud odlišnou terminologii, a to **mladí senioři, staří senioři a velmi staří senioři**.²⁰

Problematika stáří se u každého jedince promítá do oblasti biologické, psychologické a sociální.

¹⁶ MÜHLPACHR, Pavel, STANÍČEK, Petr. *Geragogika pro speciální pedagogy*, Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001, ISBN 80-210-2510-7, str. 7

¹⁷ KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie IV*, Brno: Akademické nakladatelství s.r.o. Brno, 2001, ISBN 80-214-1844-3, str. 156

¹⁸ LACA, Slavomír. *Sociální práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 81

¹⁹ HARTL Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, 1. vydání, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X, str. 530

²⁰ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 27

Biologické (fyziologické) stáří je důsledkem míry involučních změn struktur a funkcí jednotlivých orgánů, poklesu imunity a sníženého smyslového vnímání.

Psychické stáří se projevuje změnou osobnostních rysů, zpomalením tempa psychomotoriky, zhoršením poznávacích a paměťových schopností, snižující se koncentrací pozornosti, ale často také moudrostí, rozvahou a tolerancí.

Sociální stáří je ovlivněno sociálními změnami v životě jedince, změnou jeho sociální role, způsobu života a jeho ekonomického zajištění. Projevuje se schopností adaptace na přechod do důchodu, na změnu sociálního postavení, přijetím nového životního způsobu a akceptací aktuálního stavu zdraví.²¹

Sousloví sociální stáří lze podle Mühlpachra vnímat jako „sociální událost,“ a v této souvislosti lze hovořit o tzv. sociální periodizaci života, kdy

první věk, označován jako **předproduktivní**, tvoří období dětství a mládí a je charakteristický růstem, vývojem, vzděláváním, profesní přípravou, získáváním znalostí a zkušeností,

druhý věk, označován jako **produktivní**, je obdobím dospělosti, životní produktivity, tedy produktivity biologické (zakládání rodiny), sociální, a především pracovní,

třetí věk, je označován jako **postproduktivní**, tento výraz však implikuje představu fáze poklesu zdatnosti, bez produktivního přínosu, což může vést k diskriminaci, podceňování, pauperizace,

čtvrtý věk, často označován jako **fáze závislosti**; toto označení není vhodné, evokuje představu, že nesoběstačnost je v tomto období samozřejmá, toto označení je v rozporu s koncepcí úspěšného stárnutí, které prezentuje zdravé stáří, které zůstává samostatné až do nejpokročilejšího věku.

Obecně nejrozšířeněji vnímané je **kalendářní (chronologické) stáří**, vymezené dosažením určitého věku, jedná se o stáří chronologické, počítané v periodách dnů, a to ode dne zrození jedince do jeho smrti.²²

Mühlpachr a Staníček stáří člení podle věku kalendářního stáří v etapách:

---

²¹ LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 80-8

²² MÜHLPACHR, Pavel (ED.). *Schola gerontologica*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, 80-210-3838-1, str. 136

„65 – 74   **mladí senioři** (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace),

75 – 84   **staří senioři** (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika, atypický průběh chorob),

85 a více   **velmi staří senioři** (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení).“

Věk nad 90 roků bývá označován pojmem **dlohověkost**, přičemž počet dlouhověkých jedinců díky zvyšující se životní úrovni, zkvalitňování lékařské péče a pokroku medicíny neustále stoupá.²³

„Staří lidé jsou neodmyslitelnou součástí společnosti a stáří je fáze života, kterou prochází každý zdravý jedinec. Plné pochopení místa starého člověka v humánní a demokratické společnosti vede k přehodnocení rolí (společenských a rodinných) všech generací společnosti.“²⁴

Komenský vnímal stáří jako poslední část žití přibližující se a sousedící se smrtí., ale současně také i jako školu, ve které staří lidé mají být drženi zákony kázně.²⁵

Vnímání stáří je však velmi subjektivní a individuální. Závisí na tom, jak se jedinec cítí a sám se vnímá.

Sýkorová ed. představují tzv. strategii zvládnání stáří, jejíž součástí je udržení si optimismu a realistického přístupu k životu, životní nadhled, dále pěstování sociálních vztahů, mít kolem sebe lidi, na které je možné se spolehnout, a v neposlední řadě se jedná o nutnou vlastní aktivitu, mít koníčky, zájmy, být činný.²⁶

O tom, „jaké stáří“ bude jedinec prožívat, se rozhoduje již ve středním věku jeho života. Zavázalová rozlišuje přípravu na stáří ve třech etapách – dlouhodobou (celoživotní), střednědobou (přibližně od 45 let) a krátkodobou (přibližně 2 – 3 roky před odchodem do dů-

---

²³ MÜHLPACHR, Pavel, STANÍČEK, Petr. *Geragogika pro speciální pedagogy*, Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001, ISBN 80-210-2510-7, str. 11

²⁴ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 1

²⁵ KOMENSKÝ, Jan, Amos. *Vševýchova*, 1. vydání, Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1948, ISBN neuvedeno, str. 238

²⁶ SÝKOROVÁ, Dana ED. *Senioři ve společnosti – strategie zachování osobní autonomie*, Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2003, ISBN 80-7326-023-9, str. 53

chodu), a současně poukazuje na nutnost, aby se jedinci začali připravovat na vlastní stáří již po 40. roce svého věku. Především životní styl jedince a jeho případné zdravotní problémy přímo ovlivňují kvalitu života nejen aktuální, ale v důsledku také v průběhu stáří. Právě proto je nutné již ve středním věku předcházet chronickým nemocem, už v tomto období se někdy začíná měnit psychika jedince a dochází k oslabování jeho smyslových funkcí. A právě zmiňovaná „příprava na stáří“ spočívá v dodržování zdravého životního stylu, v podpoře zdraví, prevenci nemocí a rizikových faktorů.²⁷

„Zda je starý člověk chytrý nebo hloupý, spokojený se životem nebo zda neustále žije s myšlenkou na sebevraždu, zdravý či upoutaný na lůžko, to závisí především či výhradně na genech, které si přinesl do života, a na jeho jednání v dosavadním životě. Spokojené stáří je pro člověka odměnou, není to však jeho nezadatelné právo.“²⁸

1.3 Sociální specifika seniorské populace

Politické a společenské změny po roce 1989 výrazně ovlivnily život současných seniorů v České republice. Tyto změny měly a mají v mnoha případech významný ekonomický dopad na jejich životní úroveň. Zejména poslední desetiletí je spojeno s dynamickým vývojem ve všech oblastech života společnosti. Z toho lze dovodit, že sociální situace seniorů bude v budoucnu zásadně ovlivněna úrovní připravenosti celé společnosti na tyto změny.

Dvořáčková uvádí, že *„sociální struktura každé společnosti je vždy spojena společenskými vztahy. Postoj společnosti ke stáří se vyvíjí a mění. S tím souvisí i společenská role seniorů a jejich společenský statut. Moderní společnost vede celý život člověka k nezávislosti. V momentě, kdy člověk odchází na tzv. zasloužilý odpočinek, je penzionován, dochází ke změně jeho společenské role – připisuje se mu role nemít roli.“* V období odchodu do důchodu proto musí stárnoucí člověk změnit životní styl, je nucen najít hodnotnou náhradu za dosavadní rytmus života, nový konkrétní program, novou životní perspektivu. Dalšími významnými změnami v tomto životním období je odchod dětí z domova, případná ztráta partnera, riziko vzniku pocitů osamělosti a opuštěnosti, *„v důsledku bio-psycho-sociálních*

---

²⁷ ZAVÁZALOVÁ, Helena A KOLEKTIV. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*, 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2001, ISBN 80-246-0326-8, str. 78

²⁸ STUARD-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*, 1. vydání, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-274-2, str. 246

změn často dochází k vyčleňování starších lidí ze společnosti. Vznikají tak problémy s navazováním nových přátelských a partnerských vztahů. “ S ohledem na tuto nastupující novou životní etapu života je nutné vyrovnat se minulostí a plánovat přítomnost i budoucnost tak, aby každý žil relativně šťastně a neupadal do letargie a sociální izolace.²⁹

S nárůstem počtu starších lidí ve společnosti dochází ke změnám všestranného a životního očekávání této generace. Oproti minulým obdobím se seniorského věku dožívá stále více vzdělaných, finančně nezávislých lidí, kteří jsou relativně v plné životní síle. Tito lidé logicky očekávají, že seniorské období jejich života bude plnohodnotné a ne pouze pasivním přežíváním.³⁰

Senioři tvoří významnou a velmi různorodou sociální skupinu. Významnými determinanty pro spokojený život seniorů je jejich pozice ve společnosti a jejich sociální role. Všichni lidé potřebují „někam patřit“ a mít určitou roli nejen v rodině, ale také v práci, i ve společnosti. A právě s přibývajícím věkem přibývají sociální změny a ztráty, které bývají obtížně přijímány. V seniorském věku je významným mezníkem odchod do důchodu, který s sebou přináší nejen změnu denního režimu a navykých pracovních činností, ale také ztrátu pracovního kolektivu. Odchod do důchodu může být příčinou sociální izolace. Mnozí senioři pocítují jako ztrátu odchod dospělých dětí ze společné domácnosti. Pocity prožívané osamělosti či samoty bývají často příčinou vzniku nemoci; rozvod nebo smrt partnera mohou tak zapříčinit pobyt v nemocnici nebo odchod do domova pro seniory. Snížení fyzických sil je příčinou zvýšené závislosti na druhých, stejně tak úbytek smyslových funkcí, který navíc snižuje orientaci a schopnost samostatného jednání. Důsledkem uvědomění si těchto životních ztrát, nemocí a sociálních omezení může být ztráta vlastní autonomie a nutnost hledání „nové identity.“ Každý člověk potřebuje pro svoji budoucnost naději a perspektivu, víru ve vlastní schopnost a současně také vědomí, že existuje člověk nebo instituce, kteří mu pomohou a budou oporou v jeho dalším životě.³¹

Období, kdy člověk odchází do důchodu“ významně ovlivňuje jeho sociálně psychologickou pozici a zásadním způsobem mění jeho sociální status. Senioři v této etapě života po-

---

²⁹ DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, ISBN 978-80-4138-3, str. 13-15

³⁰ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 11

³¹ DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, ISBN 978-80-4138-3, str. 46-47

stupně ztrácejí společenské kontakty, společenský vliv, výrazně se mění jejich ekonomická situace. V důsledku involučních změn dochází k oslabování kompenzačních mechanismů, což může zapříčít vznik nepochopení a mezigeneračních konfliktů. Tyto stavy potom mohou u stárnoucích osob vyvolávat trvalý neklid, napětí a mohou být příčinou psychické deprivace až těžkých duševních traumat.

V souvislosti s přirozeným odchodem člověka z pracovního a veřejného života přichází *období třetího věku*, které s sebou přináší nejen řadu výhod (pozitiv), ale také celou řadu nevýhod (negativ). Jednou z nejvýraznějších je ztráta profesní role, která na mnoho seniorů působí negativně.³²

V souvislosti s již uvedenými sociálními vlivy na život seniorů je nutné se zabývat také kvalitou jejich života. Pojem „kvalita života“ je dnes již běžnou součástí slovníku laické veřejnosti, lékařů, pedagogů, sociologů, politiků i vědců. Význam sousloví kvalita života však měl v různých časových obdobích a v různých kulturách zcela odlišný rozměr a byl rozlišně vnímán. Význam tohoto pojmu je velmi subjektivní, relativní a může se promítat v mnoha dimenzích, např. v rovině materiální, zdravotní, duševní a duchovní.

Lze říci, že kvalita života je důsledkem spolupůsobení zdravotních, sociálních, ekonomických a environmentálních podmínek života každého člověka a celé společnosti.³³

Petřková, Čornaničová kvalitu života definují jako koncept všeho, co přináší člověku pocity pohody a spokojenosti s vlastním životem. Kritérii pro hodnocení kvality života jsou však především zdraví a úroveň nezávislosti (energie, mobilita, bolest, aktivita), stav psychických funkcí (emoce, sebehodnocení, paměť, myšlení, pozornost), sociální vztahy a prostředí (ekonomické zázemí, zdravotní a sociální péče, dostupnost dopravy, domov, účast na volnočasových aktivitách).³⁴

Vnímání pojmu kvalita života je relativní a velmi subjektivní. Promítá se do hodnot materiálních, duchovních a duševních. Ze sociologického hlediska je pojem kvalita života soci-

---

³² LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 60

³³ LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 29

³⁴ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 40, 46

okulturně a historicky podmíněn. Jeho odlišná interpretace je odvislá na výchově a socializaci každého jedince.³⁵

Řehulková, Řehulka, Blatný, Mareš et. kol. uvádějí výčet aspektů důležitých pro životní spokojenost a kvalitu života, kterými jsou:

„intimní vztahy (manželství, děti, sexualita),

sociální vztahy (péče o druhé, přátelé, známí a příbuzní),

vztah k vlastní osobě (sebehodnocení, úroveň nezávislosti, péče o sebe,

vztah k prostředí (volný čas, práce a zaměstnání, bydlení, každodenní aktivity),

spiritualita (víra, osobní přesvědčení, morální přesvědčení).“³⁶

Sociální změny, které podle Řehulkové, Řehulky, Blatného, Mareše et. kol. ovlivňují kvalitu života seniorů, jsou potom především:

„pocity osamocení a opuštěnosti (nikdo s nimi nemluví a neposlouchá je),

nároky na pozornost a zájem okolí o jejich problémy,

odchod dospělých dětí z rodiny (syndrom opuštěného hnízda),

změna bydlení (přestěhování), případně odchod do zařízení pro seniory (domov důchodců, domov-penzion, dům s pečovatelskou službou),

smrt partnera, vrstevníků, přátel,

neduhy stáří.“³⁷

Současná sociální, ekonomická a politická situace zásadním způsobem změnila postavení rodiny a vztahy v ní, změnil se také vztah ke starší generaci, pohled na stárnutí a stáří. Nejpevnější pouta lidskosti, pocity sounáležitosti, péče a pomoci se v minulých staletích utvářela právě v rodině, kde i staří lidé měli své pevné místo. Pomoc starším lidem byla vnímá-

---

³⁵ PAYNE, Jiří A KOLEKTIV. *Kvalita života a zdraví*, Praha: TRITON, 2005, ISBN 80-7254-657-0, str. 229-230

³⁶ ŘEHULKOVÁ, Oliva, ŘEHULKA, Evžen, BLATNÝ, Marek, MAREŠ, Jiří, ET AL. *Kvalita života v souvislostech*, Brno: MSD, spol. s r. o. Brno, 2008, ISBN 978-80-7392-073-9, str. 128

³⁷ ŘEHULKOVÁ, Oliva, ŘEHULKA, Evžen, BLATNÝ, Marek, MAREŠ, Jiří, ET AL. *Kvalita života v souvislostech*, Brno: MSD, spol. s r. o. Brno, 2008, ISBN 978-80-7392-073-9, str. 122

na jako morální povinnost, zodpovědnost postarat se o starší členy rodiny se brala jako přirozená povinnost života rodiny, což v dnešní společnosti již není pravidlem.³⁸

Současná rodina se však často dostává do určité izolovanosti, která je způsobená mj. silící tendencí odděleného života jednotlivých generací. Kuric, podobně jako Laca uvádí, že se postavení starého člověka v současné rodině mění. Model patriarchální rodiny je minulostí a stejně tak i dříve respektovaná hierarchie vztahů, ve které měli staří lidé významné postavení. Vlivem sociálního vývoje, ekonomické nezávislosti mladých a informačního a technického boomu se stárnoucí lidé dostávají často do submisivního postavení.³⁹

Podle Kurice by si měla mladá a střední generace uvědomit, že nebude svět pouze pro současnost, ale že také je čeká i stáří. A proto jedinci těchto generací „*měli by se učit přinášet oběti a mít porozumění pro starou generaci. Mladý a středně dospělý má mnohem více možností přizpůsobení než starý člověk. Proto se také od něj více očekává při řešení konfliktů, předcházení stresových a frustračních situací. Avšak v každém případě se do vzájemných vztahů generací musí promítnout více ochoty, porozumění a nezištné lidské lásky.*“⁴⁰

Generace seniorů je podle Petřkové, Čornaničkové v porovnání s mladšími generacemi výrazně zranitelnější a ohroženější; hlavní rizika jsou spatřována v pauperizaci, která může vyústit až v chudobu, v ageismu a segregaci, generační intoleranci, v předsudcích vůči seniorům, v jejich osamělosti, v sociálních změnách způsobujících převratné změny technologií, ztíženou orientaci v dění společnosti, ve ztrátě soběstačnosti, vyšší nemocnosti, manipulaci, ztrátě možnosti samostatného rozhodování, v zanedbávání a týrání seniorů.⁴¹

Senioři jsou často označováni jako neproduktivní, ekonomicky nároční, nežádoucí konkurence mladých a nerentabilní lidští jedinci. Celý průběh procesu stárnutí a následný přechod do důchodu neprobíhá u všech bez konfliktů, často vytváří problémy, se kterými se musí společnost vyrovnat. Schopnost vyrovnat se s vlastním stárnutím je ovlivněna vlast-

---

³⁸ LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 68

³⁹ KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie IV*, Brno: Akademické nakladatelství s.r.o. Brno, 2001, ISBN 80-214-1844-3, str. 167

⁴⁰ KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie IV*, Brno: Akademické nakladatelství s.r.o. Brno, 2001, ISBN 80-214-1844-3, str. 162

⁴¹ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 28

nostmi osobnosti. Stárnoucí člověk se hůře přizpůsobuje změnám, které mu přináší vlastní život, ale i vývoj společnosti. Po odchodu do důchodu jsou pro člověka nejzávažnějšími problémy změna osobní ekonomické situace, osamostatnění se a odchod dětí z domu, smrt manžela či životního partnera, ztráta sociálních vazeb z pracovního kolektivu a vyloučení ze společenského života, to vše může vést k pocitu osamělosti až sociálnímu vyloučení. Pevným citovým a společenským zázemím by proto měla zůstat rodina.⁴²

V návaznosti na uvedené problémy související s odchodem do důchodu Kraus uvádí, že stáří je životní etapou, jejíž hranice nelze zcela přesně určit. „*Události, jakými jsou např. ovdovění, odchod do důchodu nebo narození vnoučat, ba ani sama smrt nejsou na stáří nezbytně vázány. V této fázi však v každém případě dochází k jistým proměnám a obrátům.*“ V tomto období už člověk zpravidla neuskutečňuje žádné zásadní životní plány, ale spíše přehodnocuje a organizuje svůj život, hledá nový vztah k sobě i okolí. Prožívá snížení fyzické a psychické výkonnosti, úbytek sil, ukončení pracovního procesu, smrt partnera a přibývající zdravotní problémy. V tomto období je třeba dát životu nový smysl.⁴³

Přechod z pracovního procesu do důchodu a příprava na stáří zahrnuje také tzv. sociální přípravu, která spoívá ve změně organizace práce s ohledem na věk jedince, jeho výkonnost, zdravotní stav a vzdělání. V tomto období přichází na řadu nutnost řešení mnoha dalších problémů, např. změny bydlení, způsobu trávení volného času apod.

Někteří senioři se těžko smířují s vlastním stárnutím a převládá u nich nepřátelský způsob integrace s okolím. Těžko přijímají svůj skutečný věk. Jiní naopak reagují na stárnutí tak, že si užívají výhody spojené se ztrátou povinností a důchodem. Stáří vnímají jako přirozenou životní etapu, snaží se být nezávislí, užiteční a i přes omezení svého věku nápomocní svému okolí. Stáří samo o sobě není společensky nikterak atraktivní, avšak je neoddělitelnou součástí života. Vztah ke stáří a ke starým lidem se formuje v rodině především vý-

---

⁴² LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 78-79

⁴³ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3, str. 63

chovou. Vícegenerační soužití by mělo přispívat k toleranci, úctě, pochopení a pomoci starším členům rodiny.⁴⁴

Stárnutí populace, a nejen české, má dopad také na všechny věkové skupiny, a prakticky do všech oblastí života společnosti. Petřková, Čornaničová představují hlavní cíle programu OSN s mottem „Společnost pro všechny věkové skupiny,“ kterými jsou:

„nezávislost života občanů v seniorském věku (přístup k základním potřebám, ke zdravotní péči, k práci, podíl na rozhodování o odchodu do důchodu, přístup ke vzdělávacím programům),

participace, nediskriminované uplatnění a účast na životě společnosti (integrace do společnosti, práce ve skupinách dobrovolnického hnutí),

zabezpečení, péče v případě potřeby (péče rodiny a společnosti, lidská práva, sociální a právní služby), spravedlivý podíl na využití jejich zdrojů,

seberealizace, hledání nových způsobů začlenění občanů seniorů do aktivního spolupůsobení při utváření moderní demokratické společnosti (příležitost k plnému rozvoji svého potenciálu, přístup ke vzdělávacím, kulturním a rekreačním zdrojům),

důstojnost (nebýt vystaven vykořisťování a týrání), bezvýhradné zachování osobní důstojnosti.“⁴⁵

Vláda České republiky na návrh Ministerstva práce a sociálních věcí v pětiletých periodách schvaluje tzv. Národní program přípravy na stárnutí, jehož cílem je podpora aktivního zapojení seniorů do společnosti a zvýšení kvality jejich života. Národní program přípravy na stárnutí pro období let 2013 až 2017 je zaměřen především na rozvoj a rozšíření virtuálních univerzit třetího věku také do menších měst a obcí, rozvoj aktivit a projektů zaměřených na mezigenerační dialog při současném využití životní moudrosti a zkušeností seniorů pro společnost, vytváření zdravého a přátelského prostředí vůči seniorům, na podporu zajištění

---

⁴⁴ LACA, Slavomír. *Sociálna práca v paliatívnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4, str. 86-87

⁴⁵ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 13

vhodného bydlení, dopravy a dostupnosti zdravotních a sociálních služeb, a na zvyšování kultury v médiích ve vztahu k seniorům.⁴⁶

Český statistický úřad zpracoval v roce 2013 ve třech variantách demografickou prognózu s názvem Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100, která naznačuje očekávaný vývoj počtu obyvatel ČR do roku 2100 včetně podle tří věkových skupin.

Základní výsledky Projekce 2013 (tabulka č. 1 ČSÚ) obyvatelstva České republiky:

Rok	Věková skupina 0-14 (abs. k 1.1.)			Věková skupina 15-64 (abs. k 1.1.)			Věková skupina 65+ (abs. k 1.1.)		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2012 ³⁾	1 541 241	1 541 241	1 541 241	7 262 768	7 262 768	7 262 768	1 701 436	1 701 436	1 701 436
2020	1 609 461	1 622 053	1 633 547	6 689 267	6 754 217	6 817 683	2 140 900	2 156 103	2 172 129
2030	1 299 191	1 355 818	1 401 064	6 396 919	6 557 007	6 712 643	2 411 068	2 483 876	2 544 316
2040	1 137 538	1 229 454	1 304 975	5 812 737	6 077 801	6 332 285	2 667 836	2 819 163	2 943 451
2050	1 131 340	1 264 703	1 367 721	5 020 334	5 389 512	5 739 865	2 935 303	3 158 657	3 349 650
2060	985 644	1 158 580	1 289 533	4 573 317	5 038 376	5 469 616	2 887 160	3 191 317	3 460 289
2070	875 235	1 063 879	1 212 609	4 351 899	4 927 898	5 441 527	2 482 653	2 844 521	3 179 354
2080	842 702	1 056 865	1 225 755	3 889 007	4 572 528	5 169 142	2 339 545	2 719 090	3 083 535
2090	765 659	1 003 635	1 192 201	3 590 409	4 370 653	5 043 044	2 215 799	2 620 404	3 015 311
2100	694 533	940 228	1 140 414	3 390 320	4 262 989	5 006 130	2 053 699	2 508 879	2 952 497
2101	690 275	936 820	1 138 117	3 366 629	4 248 249	4 998 186	2 038 330	2 498 583	2 947 111

*) reálné údaje⁴⁷

Všechny varianty zveřejněných předpokladů vývoje počtu obyvatel ČR jasně ukazují na očekávaný postupný nárůst podílu starších osob, přičemž u věkové skupiny 0 - 14 let a u věkové skupiny 15 - 64 let se očekává úbytek obyvatel. Nárůst počtu starších lidí vyžaduje vytvoření takové koncepce a programů politiky vlády a příslušných ministerstev, aby včas na tuto skutečnost reagovali. Jedná se především o problematiku k řešení v oblasti zdravotní péče, sociálních služeb, bydlení, politiky zaměstnanosti, vzdělávání, ale také dopravy, kultury apod. Jedná se tedy o řešení této problematiky nejen vládním usnesením, ale především také aktivním přístupem a vytvořením koncepce všemi touto problematikou

⁴⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/13113>

⁴⁷ <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/4020-13>

2 CHARAKTERISTIKA PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 Pojem vzdělávání v obecné rovině

Pedagogický slovník definuje pojmy **vzdělání/vzdělávání** (angl. education) z pohledu:

osobnostního pojetí, vzdělání jako součástí socializace jedince, je složkou jeho kognitivního vybavení zformovaného prostřednictvím vzdělávacích procesů (osvojením vědomostí, dovedností, postojů, hodnot a norem),

obsahového pojetí, kdy je vzdělání plánováno zkonstruovaným systémem informací a činností v kurikulu různých typů škol, v jednotlivých vyučovacích předmětech realizovaných ve výuce, a to jako učivo, obsah vzdělávání a vzdělávací cíle,

institucionálního pojetí, kdy je vzdělání pojímáno jako společensky organizovaná činnost, zajišťovaná školskými institucemi, formálním vzděláváním a celoživotním vzděláváním, prostřednictvím různých stupňů a typů škol (základní, středoškolské a vysokoškolské vzdělávání),

socioekonomického pojetí, které chápe vzdělání jako jednu z kategorií charakterizující populaci (determinace populace sociálními a ekonomickými faktory),

procesuálního pojetí, podle kterého je vzdělávání procesem, ve kterém se jedinec vzdělává.⁴⁸

Vzdělání je významným aspektem pro zvýšení kvality života jedince, základem pro jeho uplatnění se v životě; vzdělání lze chápat jako konkurenceschopnost člověka i společnosti v současném globalizovaném světě, je součástí programů vlád, ale také ekonomickým a kulturním potenciálem společnosti. Vztah ke vzdělávání je podmíněn kulturními tradicemi konkrétní společnosti.

Vzdělávání je celoživotním procesem zahrnujícím:

formální učení, které je realizováno formálními vzdělávacími institucemi, především státními a soukromými školami. Jedná se o základní, středoškolské, vyšší odborné a vysokoškolské vzdělávání, které je vymezeno právním rámcem. Výstupem ukončeného vzdělání

---

⁴⁸ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8, str. 292

je vydání celospolečensky akceptovaného certifikátu, kterým může být např. vysvědčení nebo diplom,

neformální učení, které bývá definováno jako spektrum organizovaných vzdělávacích aktivit, které se uskutečňují mimo školský systém, a je zabezpečováno vzdělávacími institucemi, občanskými sdruženími či zaměstnavateli zaměřené na děti, mládež i dospělé. Jedná se např. o semináře, kurzy, přednášky, zájmové nebo profesní vzdělávání,

informální učení, které se vyznačuje průběžným, většinou nezáměrným získáváním vědomostí, zkušeností, dovedností a postojů v každodenním životě. Je učením přirozeným, nezáměrným, neorganizovaným, nesystematickým a institucionálně nekoordinovaným. Uvádí se, že tato forma učení tvoří až 75% lidského učení.⁴⁹

Uvedené typy učení je nutné chápat jako celek umožňující získat a rozvíjet kvalifikaci a kompetence v procesu celoživotního vzdělávání, které přispívají ke zlepšení společenského a profesního uplatnění jedince. Každá společnost by měla všechny druhy učení podporovat a také oceňovat.

Sociální aspekty vzdělávání – vzdělávací procesy jsou tvořeny školskou politikou, a jsou tedy problematikou pedagogů, ekonomů a především politiků. Vzhledem k tomu, že každý občan má právo na vzdělání, má vzdělávací politika výrazné sociální souvislosti, které lze obecně označit jako otázky dostupnosti vzdělávání. Onu dostupnost lze vnímat jako dostupnost zeměpisnou, kvalitativní, finanční a především právní, která zaručuje rovný přístup ke vzdělání pro všechny občany, bez ohledu na pohlaví, věk, zdravotní stav, náboženství a národnostní či etnickou příslušnost. Vzdělávání je systematickým osvojováním vědomostí, poznatků a návyků. Je spojením procesu poznávacího, hodnotového a dovednostního. Výsledkem procesu vzdělávání je vzdělání. Vzdělání je spojeno s výchovou v dané kultuře spoluutváří charakterové, volní, rozumové a tělesné schopnosti a vlastnosti. Je zásadním předpokladem pro uplatnění se na trhu práce a v důsledku předurčuje sociální status člověka a jeho postavení ve společnosti. Nedostatečný přístup ke vzdělání je možnou příčinou chudoby a sociální izolace.⁵⁰

---

⁴⁹ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6, str. 16

⁵⁰ TOMEŠ Igor. *Obory sociální politiky*, 1. vydání, Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-868-5, str. 67-68

Vzdělání spolu a kompetence tvoří dvě klíčové a vzájemně propojené dimenze lidského kapitálu, které jsou předpokladem životního úspěchu.

Podle Mühlpachra a Bargela pedagogika na počátku třetího tisíciletí opouští koncepci vyhraněnosti zaměřenou na dětskou populaci. Děje se tak „v souladu s ideou celoživotního vzdělávání, celoživotního učení a učící se společnosti. Objevují se nové cílové skupiny, mezi nimiž hraje seniorská populace dominantní úlohu.“ Pedagogika se v současné době již nezaměřuje pouze na vzdělávací formy dětí a mládeže, ale nachází se ve stádiu, kdy se vzdělávací a výchovné intervence staly součástí životního stylu jedince na jeho životní dráze. Současná společnost vytváří a nastoluje nové pedagogické problémy, při jejichž řešení nacházejí své legitimní místo sociální pedagogika, speciální pedagogika, andragogika a gerontopedagogika.⁵¹

2.2 Vzdělávání dospělých

Problematice vzdělávání v dospělosti je v České republice věnována mnohem menší pozornost než v zahraničí. Vzdělávání dospělých vnímají nejen odborníci, ale i laická veřejnost jako významnou hodnotu pro profesní i společenské uplatnění člověka ve společnosti.

Nutnost vzdělávání dospělých je přirozenou reakcí na historické a společenské změny v životě moderní společnosti. Sousloví vzdělávání dospělých je většinou chápáno jako všeobecné a kulturní vzdělávání, tento pojem však pod sebe zahrnuje také vzdělávání zájmové a další odborné vzdělávání.

Šerák vnímá jako žádoucí zavést takový systém vzdělávání, který by umožnil kvalitní a neomezený rozvoj jedince, aby měla veřejnost volný přístup k dosažitelným informačním zdrojům.⁵²

Pojmem vzdělávání dospělých je v naprosté většině myšleno především odborné vzdělávání, tedy profesní, kvalifikační nebo rekvalifikační, zaškolování apod., avšak vzdělávání dospělých zahrnuje také zájmové vzdělávání, které přispívá k rozvoji zálib jedince, osobně

---

⁵¹ MÜHLPACHR, Pavel, BARGEL, Miroslav. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*, Brno: Institut mezioborových studií, 2011, ISBN 978-80-87182-21-5, str. 5

⁵² ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6, str. 11

preferovaných a motivovaných znalostí, přičemž takto získané vědomosti a dovednosti lze v důsledku často uplatnit a využít i v profesním životě.

Podle Beneše se vzdělávání dospělých stalo nástrojem k uspokojení subjektivních vzdělávacích a poznávacích potřeb, jako faktor personálního růstu nutný k umožnění integrace jednotlivce do společnosti.⁵³

Hartl, Hartlová vzdělávání dospělých definují jako „*proces řízeného učení, systematicky usměrňované učení, které vychází z psychologie osobnosti a z důkladně prozkoumaných modelů poznávacích procesů, z motivace a dalších psychických funkcí; na nich jsou položeny podmínky efektivního porozumění a zapamatování.*“⁵⁴

Vzdělávání dospělých se věnuje vědní obor **andragogika**, který Pedagogický slovník definuje jako samostatný vědní obor stojící vedle pedagogiky, který má interdisciplinární charakter. Andragogika čerpá především z psychologie, sociologie, pedagogiky, ekonomie apod.⁵⁵

Beneš představuje andragogiku jako vědní a studijní obor zaměřující se na všechny aspekty vzdělávání a učení dospělých. Andragogika je jednak vědním odborem zaměřeným na vzdělávání a výchovu dospělých a je také studijním oborem té oblasti pedagogických věd, která slouží k přípravě budoucích odborníků na vzdělávání dospělých.⁵⁶

V posledních desetiletích se dostává do popředí zájmu vzdělávání také *vzdělávání celoživotní*. Jeho význam výrazně narůstá s rozvojem technologií, světové globalizace a s množstvím nových poznatků ve všech vědních oborech, na které musí společnost a jedinec umět reagovat. Cílem celoživotního vzdělávání je zlepšení schopností přizpůsobení se sociálním a ekonomickým změnám, získání znalostí k lepšímu uplatnění se na trhu práce a vyšší možnost aktivního zapojení se do pracovního a sociálního života.⁵⁷

Celoživotní učení představuje koncepční změnu tradičního pojetí vzdělávání. Jedná se o kontinuální proces získávání nejen vědomostí, ale také intelektových schopností a prak-

---

⁵³ BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2, str. 24

⁵⁴ HARTL Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, 1. vydání, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X., str. 688

⁵⁵ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8, str. 17

⁵⁶ BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2, str. 12

⁵⁷ VAĐUROVÁ, Helena, MŮHLPACHR, Pavel. *Kvalita života – Teoretická a metodologická východiska*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-210-3754-7, str. 41

tických dovedností. Zahrnuje veškeré učení v dětství i dospělosti, učení a vzdělávání v tradičních vzdělávacích institucích i mimo vzdělávací systém v průběhu celého života, usnadňuje flexibilní přechod mezi vzděláváním a zaměstnáním. Celoživotní učení je procesem ovlivňujícím kvalitu lidských zdrojů a konkurenceschopnost jak jedince, tak celé společnosti.

Vzdělávání dospělých lze vnímat ze dvou úhlů, a to „*jako lidské právo a způsob, jak předvářet jednotlivce, skupiny a společnosti, a vzdělávání dospělých jako prostředek ekonomického růstu.*“⁵⁸

Celoživotní učení je prostředkem ke spoluutváření společnosti. Celoživotní učení podporuje osobnostní rozvoj člověka, přispívá k udržování demokratických tradic, reaguje na změny ekonomických a sociálních systémů.⁵⁹

V současné době jsou v oblasti vzdělávání dospělých preferované zejména cizí jazyky, a to formou kurzů nebo zahraničních pobytů, informační a komunikační technologii, individuální vzdělávání v oboru, rekvalifikační kurzy, studium na SŠ, VOŠ nebo VŠ a také vzdělávání zájmové. Většina lidí vnímá vzdělání jako investici a současně také jako zodpovědnost každého člověka. Výjimkou jsou ovšem někteří ze znevýhodněných skupin obyvatel, především nezaměstnaní, sociálně slabí, tělesně a zdravotně postižení, lidé na mateřské či rodičovské dovolené a v důchodovém věku.⁶⁰

Součástí celoživotního vzdělávání je také vzdělávání seniorů, které je v České republice etablované díky existenci univerzit třetího věku, širokou nabídkou vzdělávacích programů akademie seniorů a dalšími vzdělávacími kurzy v nabídce nestátních organizací. Vzdělávací aktivity určené pro seniory jsou nabídkou alternativního uplatnění jedinců po odchodu do důchodu, významně přispívající k jejich sociálnímu rozvoji a zvyšují kvalitu jejich života.

---

⁵⁸ http://www.msmt.cz/uploads/adult_education/Souhrnna_zprava_o_vzdelavani_dospelych.pdf

⁵⁹ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 53

⁶⁰ http://www.aivd.cz/sites/default/files/dbm_zav_zprava.pdf

2.3 Vzdělávání seniorů

Oproti minulým obdobím do seniorského věku vstupují stále častěji vzdělaní a tvořiví lidé, kteří si s sebou přinášejí vzdělávací potřeby a zájmy. Vzdělávání je pro ně prostorem, ve kterém mohou hledat nové cesty, hodnoty a způsoby života, poznávat nové možnosti a limity. Od odborníků, kteří se zabývají celoživotním vzděláváním, se očekává širší uplatnění názorů na smysl vzdělávání starších lidí. Celoživotní vzdělávání by mělo přispívat nejen k mezigeneračnímu porozumění, ale i k humanizaci celé společnosti. Rozvoj vzdělávání seniorů vyžaduje koncepční podporu společnosti. Senior zapojený do edukačního procesu se snáze a efektivněji vyrovnává s omezeními souvisejícími s důsledky stárnutí a stáří. Vzdělávající se senior je orientován na budoucnost a tato jeho orientace se pozitivně projevuje také v ostatních oblastech jeho života - lépe zvládá problémy plynoucí z věkových či zdravotních omezení. Vzdělávání napomáhá lépe se orientovat v procesech sociálních změn jak celospolečenských, tak i osobních.⁶¹

Pedagogický slovník uvádí, že gerontagogika (gerontopedagogika) je oborem pedagogiky, který se zabývá „učením a vzděláváním lidí v ekonomicky postaktivním věku (seniorů).“⁶²

Gerontagogika je teorií výchovy a vzdělávání ke stáří a ve stáří. Petřková, Čornaničová gerontagogiku definují jako hraniční vědní disciplínu na pomezí andragogiky, jako vědu o výchově a vzdělávání dospělých, a vedle ní definují také geronologii, jako vědu o stárnutí a stáří. Tento předmět z hlediska orientace edukačních aktivit zahrnuje vlastní **edukaci seniorů, preseniorskou edukaci**, tzn. přípravu na stáří, a také **proseniorskou edukaci**, která je zaměřená na mezigenerační porozumění a společenskou podporu stáří.⁶³

„Ve vztahu ke společnosti edukace seniorů reprezentuje jednu z možností společenské podpory života ve stáří, pozitivní prvek při utváření názorů společnosti na stáří, příspěvek k akceptování modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří příslušnou společností, obohacení pozitivního modelu plnohodnotného života člověka v každé jeho etapě, integrující prvek mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity, postojů úcty k životu, součást

---

⁶¹ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 11-12

⁶² PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8, str. 68

⁶³ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 19

*základních sociálních programů týkajících se stáří (i když, samozřejmě, nemůže nahrazovat žádoucí sociální a ekonomické zabezpečení ve stáří).*⁶⁴

Výhodou vzdělávajících se seniorů jsou jejich životní zkušenosti a jejich otevřenost k učení a vzdělávání. V jejich případě se jedná především o rozšíření či prohloubení znalostí, rozvoj schopností a rozvoj jejich osobnosti. Smyslem vzdělávání seniorů je tedy obohacení a kultivace jejich života, udržování psychické a tělesné aktivity, usnadnění orientace v rychle měnících se životních podmínkách a pomoc při adaptaci na změny způsobu života.

Petřková, Čornaničová dělí edukaci seniorů podle primární orientace osobnostních stránek seniora na funkci

vzdělávací – zaměření na získávání nových informací a poznatků, osvojování dovedností,

kulturně kultivační - zaměření na rozvíjení osobnosti seniora prostřednictvím umění, kultury, pohybových aktivit apod.,

sociálně psychologickou – zaměření na udržení kvality života v oblasti sociálních vazeb, psychického rozvoje a činností přispívajících ke zvládnutí psychosociálních omezení spojených s procesem stárnutí.

Edukace seniorů podle jejich *specifického zaměření* má pak funkci **preventivní, anticipační, rehabilitační, adaptační, posilovací, komunikační, kompenzační, aktivizační, relaxační a funkci mezigeneračního porozumění.**⁶⁵

Podle Beneše účast na dalším vzdělávání seniorů ovlivňuje několik faktorů, zejména pak *„osobnostní charakteristika, životní situace, okolí a vztahy, epochální témata a výzvy, společenské klima a společenský rámec ve vztahu k učení.*⁶⁶

Nutnost dalšího vzdělávání stárnoucí společnosti spočívá podle Rabušice a Rabušicové také ve skutečnosti, že v České republice dochází k individualizaci sociálního státu, což v důsledku znamená, že se lidé mohou ve stále menší míře spoléhat na stát, a naopak bu-

---

⁶⁴ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 53

⁶⁵ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 64-65

⁶⁶ BENEŠ, Milan. *Andragogika - teoretické základy*, Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2003, ISBN 80-86432-23-8, str. 132

dou stále více osobně odpovědni sami za svůj život, za kvalitu života ve všech jeho fázích, především pak ve stáří. A to je současně také výzva pro sociology, pedagogy a psychology, aby naučili člověka stárnout, pomohli lidem vnuknout ideu, že i život ve stáří může být prožitý aktivně.⁶⁷

Vzdělávání seniorů je těžištěm oblasti zkoumání geragogiky. Edukace je v tomto případě chápána jako jistý způsob facilitace kvality života v séniu. Jejím cílem je smysluplné a optimální využití volného času ve stáří, výchova k aktivnímu stáří, k uplatnění využití tvořivých schopností člověka.⁶⁸

Čornaničová současně u vzdělávajících se seniorů vnímá existenci velkých rozdílů v jejich kognitivních a psychických schopnostech, zájmech, potřebách a intelektuálních návycích, které se s přibývajícím roky ještě zvyšují. Významnými osobními charakteristikami, které ovlivňují profilování cílových skupin vzdělávajících se seniorů, jsou především jejich zájmy, záliby, úroveň dosaženého vzdělání, sociální prostředí, vnitřní a vnější motivace pro realizaci vzdělávacích potřeb, tvořivost, pracovní nároky a návyky získané již v produktivní fázi života, osobní společenská angažovanost, zdravotní stav, hledání nových cílů a tvorba životního programu, schopnost vyrovnání se s krizemi a omezeními, které stáří přináší, zvládnání přechodu do důchodu, úroveň získaných specifických kompetencí a potenciálu každého jedince.⁶⁹

---

⁶⁷ RABUŠIC, Ladislav, RABUŠICOVÁ, Milada. *Učíme se celý život*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, ISBN 978-80-210-4779-2, str. 273-274

⁶⁸ ČORNANIČOVÁ, Rozária. *Edukácia seniorov - vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*, Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, ISBN 80-86432-23-8, str. 5

⁶⁹ ČORNANIČOVÁ, Rozária. *Edukácia seniorov - vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*, Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, ISBN 80-86432-23-8, str. 41-42

3 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

3.1 Úroveň dosaženého vzdělání v populaci ČR

Vzdělávací systém v České republice vychází ze školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiném vzdělávání (tzv. školský zákon), který legislativně zahrnuje soustavu předškolních zařízení, základní školy, střední školy (gymnázia, střední odborné školy, střední odborná učiliště, dále konzervatoře, vyšší odborné školy), ale také základní umělecké školy a jazykové školy. Legislativní rámec vysokých škol a univerzit jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy České republiky vymezuje zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách (tzv. vysokoškolský zákon).

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, vydaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, uvádí, že v době výrazných a těžko předvídatelných společenských, politických a technických změn, které se promítají do každodenního života, se významně zvyšují nároky na úroveň vzdělání občanů. Do sféry vzdělávání nutně vstupují i dospělí v rámci celoživotního učení. Učení, vzdělávání a nutnost neustálého zvyšování kvalifikace přispívá nejen k rozvoji celé osobnosti jedince, ale především k možnosti jeho uplatnění na trhu práce a ke zvyšování ekonomické konkurenceschopnosti a prosperity celé společnosti. Vzdělání přispívá k rozvoji lidské individuality, kultivace osobnosti, posilování soudržnosti společnosti, napomáhá zajištění udržitelného rozvoje společnosti.⁷⁰

Listina základních práv a svobod přiznává všem občanům bez rozdílu právo na vzdělání podle jeho schopností, ne každý však tohoto práva v plné míře využije.

Definitivní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 zveřejněné Českým statistickým úřadem ukazují údaje o nejvyšším ukončeném vzdělání u obyvatelstva ve věku 15 a více let.

Procentuální zastoupení podle nejvyššího ukončeného vzdělání z celkového počtu 8 947 632 obyvatel České republiky ve věku 15 let a více let ukazuje, že bez vzdělání je 0,45% obyvatel, neukončené základní vzdělání má 0,33% obyvatel, základní vzdělání má 17,25% obyvatel, střední vzdělání včetně vyučení bez maturity udává 32,99% obyvatel,

---

⁷⁰ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*, Praha: Taurus, 2001, ISBN 80-211-0372-8, str. 13-18

úplné střední všeobecné vzdělání s maturitou udává 6,83% obyvatel, úplné střední odborné vzdělání s maturitou 20,28% obyvatel, nástavbové studium absolvovalo 2,77% obyvatel, vyšší odborné vzdělání má 1,31% obyvatel, nejvyšší ukončené vzdělání v bakalářském programu uvedlo 2,01% obyvatel, magisterské vzdělání má 9,85% obyvatel, doktorské vzdělání 0,60% obyvatel a u 5,33% obyvatel nebylo nejvyšší ukončené vzdělání zjištěno.

Nejvyšší ukončené vzdělání	obyvatelstvo	podle věku								nezjištěno
		celkem	15 - 19	20 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 69	70 - 79	
Obyvatelstvo ve věku 15+										
bez vzdělání neukončené základní vzdělání	42 384 29 488	1 619 4 191	6 523 3 267	7 814 3 089	6 315 2 696	7 264 4 697	5 130 3 957	3 780 3 713	3 187 3 610	752 268
základní vzdělání Střední vč. vyučení (bez maturity)	1 542 114 2 952 112	438 437 35 027	116 070 313 355	100 522 602 295	91 602 530 348	192 311 585 377	234 534 518 477	213 518 237 863	152 518 125 538	2 602 3 832
ÚSV (s maturitou)	610 759	15 045	177 886	127 745	94 774	65 939	77 652	32 508	18 533	677
ÚSO (s maturitou)	1 814 305	18 868	397 145	416 097	337 618	268 579	237 945	103 253	33 448	1 352
nástavbové studium	247 937	492	28 125	59 276	38 558	44 068	50 658	20 098	6 415	247
vyšší odborné vzdělání	117 111	0	37 330	39 531	9 830	8 201	9 098	7 689	5 309	123
bakalářské	179 355	0	101 162	50 946	17 621	6 078	1 912	895	586	155
magisterské	881 592	0	119 403	221 273	181 604	166 943	122 681	49 228	19 868	592
doktorské	53 784	0	1 416	14 807	7 647	9 442	9 742	6 777	3 856	97
nezjištěno	476 691	62 136	91 098	107 982	73 134	52 304	33 130	18 051	13 926	24 930

http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/vysledky_minulych_scitani

Z uvedeného přehledu vyplývá, že nejvyšší počet obyvatel vykazuje střední vzdělání včetně vyučení bez maturity, a na druhém místě jsou obyvatelé s ukončeným úplným středním všeobecným a odborným vzděláním s maturitou.

Lze předpokládat, že v průběhu nejbližších let se do zvýšené vzdělanosti obyvatel promítne nejen vzdělávací politika státu, ale také společenský tlak na jedince a jejich osobní uvědomění si nutnosti dosáhnout co možná nejvyššího vzdělání.

3.2 Funkce a význam vzdělávání v produktivním věku

Vzdělávání dospělých je jednou z částí procesu celoživotního vzdělávání. Jeho cílem je přetvářet jednotlivce a v důsledku toho také celou společnost. V globalizujícím se světě je vzdělávání dospělých významným faktorem pro zvýšení konkurenceschopnosti, společenské a ekonomické úrovně a možnosti uplatnění se každého jedince.

Klíčovým úkolem koncepce celoživotního vzdělávání je jeho začlenění do sjednocené a ucelené politiky celoživotního učení a současně také specifikovat účely a prostor, který

mu bude vymezen. Tato koncepce musí zajišťovat kontinuální návaznost od základů gramotnosti po odborná školení, rozvoj lidských zdrojů a další vzdělávání odborníků. Politická moc musí disponovat takovými nástroji, aby byla schopna nastavit zákonné, organizační a finanční struktury, které přispějí k propojení formálního, neformálního i informálního učení dospělých, a vytvoří z nich jednotný a soudržný vzdělávací systém.⁷¹

Funkcí vzdělávání dospělých je sladění zájmů a potřeb jedince s potřebami společnosti. Jedná se o funkci humanizační, jejímž cílem je humanizace a enkulturace jedince, dále o funkci integrační s cílem socializace jedince, a o funkci kvalifikační, spočívající ve zlepšení možností uplatnění jedince na trhu práce. Vzdělávání dospělých však také plní funkci informační, sociálně-adaptační, komunikační, aktualizací, esteticko-formativní, rekreační, inovační aj.⁷²

Vzdělanost je jednou ze základních hodnot každé společnosti. A právě právo na vzdělání je jedním z nejdůležitějších lidských práv dané Listinou základních práv a svobod (článek 33, odstavec 1), protože výrazně ovlivňuje kvalitu života každého jedince.⁷³

Právo na vzdělání a přístup k odbornému a dalšímu vzdělání zaručuje také Listina základních práv Evropské unie (článek 14, odstavec 1).⁷⁴

Od dosažené úrovně vzdělání se odvíjí možnosti nejen pracovního uplatnění na trhu práce, možnost podnikání, participace na veřejném dění, schopnost orientování se ve společnosti a hodnotová úroveň trávení volnočasových aktivit. Vzdělávání v produktivním věku je realizováno především na veřejných a soukromých školách s cílem zvýšení kvalifikace, další formou je podnikové vzdělávání, rekvalifikační kurzy či široké spektrum nabídky vzdělávacích aktivit školských institucí, neziskových organizací, komerčních vzdělávacích institucí apod.

71

http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/News/GRALE_ExSummary_Czech.pdf

72 <http://topregion.cz/index.jsp?articleId=1973>

73 <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

74 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:cs:PDF>

Cílem celoživotního vzdělávání je „vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé cítili potřebu se vzdělávat a zdokonalovat, a také mohli a chtěli tuto svou potřebu uspokojit v průběhu celé své životní dráhy, tedy i v postproduktivním věku.“⁷⁵

3.3 Motivace seniorů pro vzdělávání

Pedagogický slovník definuje pojem motivace jako souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které aktivují, dodávají energii lidskému jednání a prožívání; jsou to faktory, které jednání a prožívání zaměřují určitým směrem, řídí jeho průběh, a významně také ovlivňují způsob reakcí na jednání, prožívání a vztahy k lidem i ke světu.⁷⁶

K motivaci pro další vzdělávání v rámci celoživotního vzdělávání Beneš uvádí, že „*motivy mohou být různé – touha po sociálním uznání a prestiži, získání uznání příbuzných a známých, zvědavost, radost z poznání a učení se, použitelnost při řešení problému.*“⁷⁷

Pro Petřkovou a Čornaničovou jsou nejčastějšími motivy pro účast seniorů na vzdělávacích aktivitách:

kognitivní potřeby - člověk vnímá osobní potřebu doplnit, rozšířit nebo prohloubit dosud nabyté poznatky, má potřebu získávat nové informace, má potřebu orientovat se v současném světě...,

sociální potřeby – potřeba být v kontaktu s vrstevnickými skupinami, potřeba překonat pocity osamění, být účasten na společenství ostatních...,

potřeba aktivity a produktivnosti – potřeba vyvíjet smysluplnou činnost, být užitečný sám sobě a svému okolí,

potřeba kompenzace pocíťovaných nedostatků – a to jak intelektuálních, tak emočních.⁷⁸

---

⁷⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*, 2. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2009, ISBN 978-80-210-5029-7, str. 132

⁷⁶ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8, str. 127

⁷⁷ BENEŠ, Milan, *Andragogika - teoretické základy*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2003, ISBN 80-86432-23-8, str. 133-136

⁷⁸ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 68

Společným motivem pro vzdělávání seniorů je jejich potřeba seberealizace, potvrzení vlastní identity a porozumění vlastnímu životu a společnosti, ve které žijí.

Motivace seniorů pro jejich účast na vzdělávacích aktivitách je určitě ovlivněna také spektrem nabídky kurzů, jejich obsahovým zaměřením, jistou atraktivitou tématu, možnostmi praktického využití nabízených informací, ale také úrovní organizačního zajištění a úrovní či věrohodností pořádající instituce.

Vzdělávání dospělých je v dnešní době nutností, zvláště pak v souvislosti s potřebou aktualizovat a neustále rozšiřovat své znalosti, vědomosti a dovednosti, aby člověk obstál nejen v profesním, ale i ve společenském a soukromém životě. Příslušníci starší generace pak sami vnímají potřebu získat vzdělání, protože jejich dříve dosažené formální vzdělání je nesrovnatelné s rozsahem a úrovní formálního vzdělání dosaženého u generací mladších. V důsledku rozvoje informačních technologií a komunikací se zvyšují nároky především na jazykové dovednosti a znalosti z oblasti informačních technologií.

Rabušic, Rabušicová při zkoumání motivace ke vzdělávání rozlišují vnitřní a vnější faktory, přičemž vnitřní motivace, vycházející ze samotného jedince, způsobuje, že jedinec ve vzdělávacích aktivitách nalézá vlastní potěšení. Vnější motivace je potom výslednicí vnějšího působení, kdy jedinec vstupuje do vzdělávacího procesu, aniž by toto vycházelo z jeho vlastního přesvědčení.⁷⁹

Motivace k dalšímu vzdělávání, a to nejen u seniorské populace, závisí na individuálních potřebách a schopnostech jedince.

Beneš uvádí strukturu (typologii) motivů pro účast na dalším vzdělávání následovně:

sociální kontakty – snaha navázání a rozvinutí kontaktů, snaha o vzájemnou akceptaci a pochopení, zájem o skupinové aktivity, přátelství, zlepšení vlastní sociální pozice,

sociální podněty – poznání nového prostředí nezatíženého „*každodenními tlaky a frustracemi*“,

důvody profesní – upevnění či rozvoj pozice v zaměstnání nebo při hledání nového zaměstnání,

---

⁷⁹ RABUŠIC, Ladislav, RABUŠICOVÁ, Milada. *Učíme se celý život*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, ISBN 978-80-210-4779-2, str. 97

participace na politickém životě,

vnější očekávání – jedinec se podřídí požadavku zaměstnavatele nebo doporučení přátel, poradenských služeb apod.,

kognitivní zájmy – osobní zájmy jedince vycházející z uvědomění si hodnoty znalostí a jejich získávání.

U jednotlivých skupin populace existují výrazné motivační rozdíly, které jsou dány věkem, socioekonomickým statutem, úrovní dosaženého vzdělání, pohlavím a životními okolnostmi.⁸⁰

Motivaci seniorů pro vzdělávání z hlediska jejich potřeb tvoří tři nejvýraznější okruhy:

vzdělávací potřeby - „držet krok s dobou“,

sociální potřeby - kontakt s jinými lidmi,

potřeba seberealizace – uplatnění se ve společnosti.⁸¹

Andragogika, jako teorie vzdělávání dospělých, a gerontopedagogika, zabývající se učením a vzděláváním seniorů, mj. pomáhají dospělým učit se efektivně, a díky vzdělávání pozitivně formovat vlastní osobnost. Seniorská populace je velmi specifickou sociální skupinou, ve které je nutné respektovat již vyzrálé osobnosti s ustálenými názory. Vzdělávání dává životu nový smysl, nový rozměr, a možnost kontaktu s lidmi podobného hodnotového zaměření. Na průběh vzdělávání seniorů má nepopiratelný vliv prostředí, osobnost pedagoga i kolektiv ostatních vzdělávaných. V procesu vzdělávání seniorů je potřeba zohlednit jejich individualitu, proto je nutné přizpůsobit výuku, což se odrazí v jejich další motivaci pro začlenění do vzdělávacího procesu. Pocit úspěchu přináší motivaci pro další vzdělávání.

3.4 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Rozšířenou bariérou pro účast na vzdělávání seniorů je zřejmě zažitá představa, že vzdělávání přísluší dětem a mladé generaci, přesvědčení, že dosažené znalosti a dovednosti jsou

---

⁸⁰ BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2, str. 83-84

⁸¹ <http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html>

dostačující pro výkon profese a další život, nezájem o vzdělávání mohou zapříčinit demotivující zkušenosti ze školy a zažité neúspěchy.

Možnými subjektivními bariérami vzdělávání v seniorském věku mohou být:

obavy z poklesu kognitivních a sensorických schopností, nedůvěra ve vlastní schopnosti, nízké sebevědomí, úzkost, ostych a tréma v novém prostředí a v nových situacích, nerozhodnost, nedostatek motivace, energie a vitality;

objektivními bariérami edukačních aktivit seniorů pak může být nedostatek informací o možnostech vzdělávání, jejich špatná dostupnost, finanční náročnost, vzdálenost, problematika špatné dopravní dostupnosti apod.⁸²

S tímto korespondují také závěry Šeráka, který uvádí, že účast na celoživotním vzdělávání je v České republice v porovnání s průměrem Evropské unie na nízké úrovni. Důvody pro neúčast na této formě vzdělávání, které dospělí nejčastěji uvádějí, jsou časové důvody, špatná zkušenost ze školy, nedostatek financí, nedostatek sebevědomí pro vzdělávání, povinnost postarat se o potomky, omezené příležitosti ke vzdělání, pocíťovaná „nepotřebnost“ vzdělávání, vzdálenostní nedostupnost vzdělávání, apod. Stejně příčiny jsou bariérami i v případě vzdělávání seniorů.⁸³

Nabídka vzdělávacích aktivit je nejvyšší právě ve velkých městech. A právě proto je zřejmě největší bariérou pro účast seniorů na vzdělávání jeho dostupnost, a to jak vzdálenostní, tak omezenými možnostmi dopravy. Dalšími bariérami je přístup společnosti a nejbližšího okolí k dalšímu vzdělávání, podpora vzdělávacích aktivit jednotlivých úrovní institucí, bariérou je odlišný životní styl na vesnici a odlišný názor na přístup a potřebu dalšího vzdělávání, a v neposlední řadě také mnohdy omezená nebo nulová informovanost seniorů o možnostech vzdělávání.

Přes obecně vnímanou důležitost vzdělávání se systematicky vzdělává pouze zlomek populace seniorů. Většina z nich své vzdělávací aktivity uspokojuje v oblasti neformálního či zájmového vzdělávání, tedy četbou, sledováním televizního vysílání, pomocí internetu

---

⁸² PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 69

⁸³ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6, str. 18

nebo samostudiem, a jako hlavní bariéry hovořící proti zapojení do systematického vzdělávání uvádějí finanční a časovou náročnost, ale také nedostatek motivace.⁸⁴

Podle Rabušice a Rabušicové jako nejčastější důvody pro neúčast na procesu dalšího vzdělávání senioři uvádí, že pro ně již vzdělání nemá smysl, nedostatek financí, obavy, že ve svém věku již výuku nezvládnou, což souvisí s jejich nízkým sebevědomím, a tím, že je život v důchodu vede k pasivitě. Dalšími bariérami způsobující odmítání účasti na vzdělávání jsou pro seniory nedostatek volného času, obavy, že na další vzdělávání nejsou dostatečně vzdělaní, pocíťovaná pracovní zaneprázdněnost, nedostatek informací o vhodných vzdělávacích aktivitách, zdravotní důvody, nízká úroveň kurzů, zaneprázdnění odůvodňované povinnostmi a starostmi o děti nebo rodinu.⁸⁵

Mimo výše uvedené aspekty je přístup ke vzdělávání zřejmě významně omezen seniorům sociálně slabým, seniorům z národnostních menšin, zdravotně a mentálně postiženým.

---

⁸⁴ http://www.aivd.cz/sites/default/files/dbm_zav_zprava.pdf

⁸⁵ RABUŠIC, Ladislav, RABUŠICOVÁ, Milada. *Učíme se celý život*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, ISBN 978-80-210-4779-2, str. 282, 283

4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR

4.1 Exkurz do historie vzdělávání dospělých

„Tradiční cíle většiny historických a částečně i současných vzdělávacích koncepcí vycházejí z představy široce vzdělaného jedince jako autonomní a harmonicky konstituované osobnosti. Jde o ideu poprvé formulovanou již ve starověku (Řecko, Čína), která se v průběhu staletí v různém pojetí neustále vrací, Člověk se však může takto harmonicky rozvíjet pouze tehdy, pokud jsou souměrně rozvíjeny všechny rozumové, charakterové a emocionální aspekty osobnosti.“⁸⁶

Člověk je nucen reagovat na vývojové změny, a to jak vlastní, tak i společenské. Největší tlak na potřebu vzdělávání dospělých má potom příčinu v období historických společenských změn a krizí. Počátek budování systémů vzdělávání dospělých sahá do období přechodu od feudální společnosti ke společnostem liberálními. V průběhu vývoje systémů vzdělávání dospělých docházelo k jeho různým podobám a formám a to s ohledem na historické, společenské a kulturní podmínky a souvislosti. Existují země, především západní a některé evropské, se silně rozvinutými tradicemi andragogiky. Zásadní historickou stopu ve vzdělávání dospělých zanechalo učení církve, kněží a řeholníci. Dalším významným mezníkem bylo zajisté rozšíření písma a vynález knihtisku, díky němuž se staly texty a knihy dostupnějšími, samozřejmě z počátku především té menšině společnosti, která disponovala prostředky k jejich získání. Životní způsob obyvatel byl velmi odlišný v závislosti na bohatství jednotlivců, kultuře, regionální a sociální různorodosti, určité autonomii stavů, cechů, měst a šlechty.

Moderní společnosti byly vystaveny názorovým, normovým a hodnotovým pluralitám, sociálním rozdílům, snahám o demokratizaci a emancipaci, ale také vlivu průmyslového a technického rozvoje, rozpadu tradičních kulturních hodnot a sociálních struktur.

Rozmach v oblasti vzdělávání dospělých nastal v 19. století a byl spojen se sociálně-emancipačním hnutím spojeným také s vytvářením národní identity. Vzdělávání dospělých reflektovalo na rozličnost zájmů různých společenských skupin jako např. buržoazie, dělníků, rolníků, inteligence, žen aj. Vzdělávání dospělých bylo v tomto období realizováno

---

⁸⁶ ŠERÁK, Michal. *Zájemové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6, str. 9

pod pojmy „lidová výchova“ nebo „lidová osvěta“, „lidové vzdělávání“ apod. Nositelé kultury a vzdělanosti měli nebo vnímali povinnost zprostředkovat své znalosti a vědomosti nižším vrstvám a méně vyspělým třídám společnosti. Tento přístup však nebyl s ohledem na vývoj a demokratizaci společnosti trvale udržitelný, protože bylo nutné občany skutečně vzdělávat podle jejich zájmů a potřeb. Postupem času byl nahrazen pojem *lidová výchova* neutrálním souslovím *vzdělávání dospělých*, které v sobě zahrnovalo vzdělávání všeobecné, kulturní, odborné a občanské.⁸⁷

Rozvoj osvětových aktivit v Čechách spadá do doby osvícenství, nezanedbatelný vliv měly také myšlenky humanismu, filantropismu, náboženství a vliv církví. Nejvyšší rozmach osvěty byl zaznamenán v době národního obrození, kdy se lidové vzdělávání otevřelo širokým vrstvám a stalo se určujícím znakem pokroku.

Podle Beneše byli původními nositeli lidové osvěty „*vlastenečtí učitelé a kněží, významné osobnosti z oblasti vědy a kultury, politici, ochotnické divadelní, pěvecké a hudební spolky, knihovny, nedělní školy.*“⁸⁸

V období 60. let 19. století se vlivem tzv. prosincové ústavy začal uvolňovat společenský život. Tato prosincová ústava z roku 1867 ustanovila základní práva o svobodě osobní a náboženské, svobodu slova, právo shromažďovací a spolčovací, a také svobodu vyučování a vědeckého bádání. Vznikala učitelská a studentská hnutí, ale také ženské osvětové hnutí usilující o emancipaci žen a vzdělavatelskou činnost zahájil i Sokol. Díky iniciativám Karolíny Světlé a Vojty Náprstka byl v Praze založen Americký klub dam, který organizoval osvětové přednášky, besedy a poradny pro ženy. Především Karolína Světlá prosazovala rovnost přístupu ke vzdělání i pro ženy.⁸⁹

Současně vznikaly umělecké, čtenářské a pěvecké spolky (např. Hlahol), ženské spolky, byly zakládány lidové knihovny a tělovýchovné spolky (Orel, Sokol...).

Od 70. let 19. století vznikaly spolky s osvětovou výchovou a byly zakládány také vzdělávací organizace politických stran (Dělnická akademie, Ústřední škola dělnická...). Vědecké poznatky byly prezentovány od r. 1898 na půdě vysokých škol, a to především zásluhou

---

⁸⁷ BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2, str. 19-23

⁸⁸ BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2, str. 24

⁸⁹ <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/osvetove-hnuti-v-letech-1867-1900.html>

O. Hostinského a T. G. Masaryka, na pražské univerzitě byl r. 1899 založen Výbor pro pořádání lidových přednášek.

V období první republiky, v r. 1919, byl *schválen zákon o organizaci lidových kurzů občanské výchovy*, díky němuž byly uskutečňovány kurzy o fungování a řízení státu, o občanských právech a povinnostech, historii Československa, mravních základech státu a o významu demokracie. Později se kurzy rozšířily o poznatky vědy, filosofie, historie, etiky a práva. Významnou institucí byly tzv. *vyšší lidové školy*, které nabízely kurzy všeobecného i odborného vzdělávání. Na existenci a činnost mnoha vzdělávacích institutů měla výrazný dopad hospodářská krize na počátku 30. let 19. století a období 2. světové války.

V poválečném období obnovily svoji činnost některé spolky, např. Orel, Sokol, Dělnická akademie a Socialistická akademie. Fatální dopad na činnost lidovému měly politické události r. 1948. Kulturně osvětová činnost byla ovlivněna politickými čistkami, agitační činností a poplatná osvětové propagaci politiky KSČ. Došlo k zakládání ochotnických divadelních souborů, hudebních souborů, tělovýchovné jednoty byly sloučeny pod organizaci Českého svazu tělesné výchovy. Od roku 1953 byly zřizovány Osvětové besedy a Osvětové domy, které měly statut kulturních a společenských středisek. V rámci činnosti Revolučního odborového hnutí byly budovány „parky kultury a oddechu“, které se zaměřovaly na kulturní a pohybové aktivity. Požadavek masovosti přispěl k rozvoji zájmových uměleckých činností. Významnou organizací sdružující zájemce např. o kynologii, radioamatérství, střelectví a letectví byl Svazarm, který později zastřešoval také kulturní zájmy.

Po roce 1968 a přechodném uvolnění napjaté situace nastalo období normalizace, které nejen obnovilo cenzuru všech oblastí života, ale zapříčinilo také zrušení mnoha zájmových a politických sdružení. V tomto období se na osvětové činnosti nejvíce podílely odborové organizace a Socialistický svaz mládeže.

Teprve ve druhé polovině 80. let se projevil trend zvýšených aktivit v oblasti vzdělávání. Do vzdělávání se podařilo zapojit nejširší vrstvy obyvatelstva, i když mnozí lektori neměli dostatečnou kvalifikaci a vzdělávacímu systému chyběla pružnost a produktivita. V oblasti zvyšování kvalifikace zaměstnanců se významně angažovala organizace ROH s nabídkou vzdělávání také v oblasti kulturní a sportovní. ROH organizovala ve spolupráci se Svazem socialistické mládeže, ČSTV, Svazarmem a národními výbory návštěvy kulturních představení, pořádání besed se spisovateli a umělci, přispívala k různým formám vzdělávání, zakládání pěveckých a divadelních souborů, avšak všechny tyto aktivity měly zpravidla

silný ideový podtext. Fenomémem této doby umožňujícím vzdělávání dospělých byla tzv. Lidová umělecká tvořivost s nabídkou aktivit v oblasti folkloru, lidových tradic, amatérského divadla, umělecké tvorby, výtvarnictví, modelářství, hudby, zpěvu, tance apod.

Politické a společenské změny po roce 1989 měly dopad také do oblasti zájmového vzdělávání a dalšího vzdělávání profesního. Živelné zakládání vzdělávacích organizací, nedostatek kvalifikovaných pracovníků a organizačních schopností se mnohdy odrazilo v nízké kvalitě poskytovaných služeb. V současné době existuje nabídka širokého spektra vzdělávání, mimo specifického profesního vzdělávání je v oblasti zájmového vzdělávání zřejmě největší nabídka pohybových, sportovních a tělovýchovných aktivit, výtvarných, uměleckých a jazykových kurzů, techniky a elektrotechniky. Zřizovateli subjektů vzdělávání jsou mimo státu a orgánů státní správy zpravidla kraje, obce, neziskové organizace, občanská sdružení, nadace a soukromé subjekty.⁹⁰

4.2 Vzdělávání seniorů na českých vysokých školách

Preambule vysokoškolského zákona (zákon č. 111/1998 Sb., v platném znění) připisuje vysokým školám nejvyšší úroveň v hierarchii vzdělávací soustavy. Vysoké školy jsou podle citovaného zákona „*vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti...*“ Jednou z jejich zákonných funkcí je také poskytování dalších forem vzdělávání a umožnit získávat, rozšiřovat, prohlubovat a obnovovat znalosti z různých oblastí poznání a kultury a podílet se tak na celoživotním vzdělávání. Vysoké školy také spolupracují se státní správou, samosprávou, s podnikovou a kulturní sférou. Mimo akreditovaných bakalářských, magisterských a doktorských programů uskutečňují vysoké školy v rámci své vzdělávací činnosti bezplatně nebo za úplatu programy celoživotního vzdělávání (CŽV), a právě jednou z forem těchto programů jsou tzv. univerzity třetího věku, které jsou určeny pro osoby, které dosáhly důchodového věku a jejichž ukončené vzdělání je minimálně středoškolské, ukončené maturitou. Posluchači U3V nemají status studenta ve smyslu zákona o vysokých školách.

---

⁹⁰ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6, str. 83-96

Účastníci celoživotního vzdělávání nejsou studenty podle vysokoškolského zákona, o absolvování studia v rámci CŽV vydá vysoká škola jeho účastníkům pouze osvědčení.

Vzdělávání seniorů zvyšuje pocit jejich vlastní důstojnosti, napomáhá k udržení důstojného místa ve společnosti, pomáhá udržet a rozšířit poznatky jedince, významně přispívá k adaptaci na změny v životě jedince i společnosti.

Na českých vysokých školách jsou pro seniory realizovány vzdělávací programy zaměřené na zachování a zlepšení psychického a fyzického zdraví, etiku, psychologii, komunikace, dějiny, tvůrčí činnost, jazykovou výuku apod. V období po roce 2000 stoupl zájem uchazečů o kurzy společenskovední, humanitní, přírodovědné, umělecké, ale především také o kurzy zaměřené na komunikační a informační technologie. Současní senioři pak projevují zájem především o témata volnočasových aktivit a technický pokrok, a těmto požadavkům se přizpůsobuje i struktura nabízených kurzů tak, aby jejich obsah byl pro seniory přínosem z hlediska nutnosti právního povědomí, orientace ve společnosti a udržení sociálních kontaktů.

Nejvýznamnějším aspektem této formy vzdělávání je vysokoškolská úroveň a odbornost přednášejících. Přednášejícími jsou zpravidla akademici, ale také odborníci z praxe, mnohdy jsou hosty přednášek veřejně známé osobnosti, což zajisté zvyšuje atraktivitu přednášek. Významným přínosem a obohacením výuky je, že senioři mají také možnost využívání knihoven, laboratoří a dalších specializovaných učeben a pracovišť konkrétní vysoké školy. Tím se naplňuje jedna z výše uvedených funkcí vysokých škol, a to vytváření a nabídka vzdělávání veřejnosti a podílení se na celoživotním vzdělávání.

V České republice jsou senioři na vysokých školách vzdělávání formou univerzit třetího věku. První vysokou školou, která v roce 1986 zahájila činnost U3V, byla Univerzita Palackého v Olomouci, a to za organizačního přispění Československého červeného kříže a řady dalších institucí.

Široká popularita U3V zapříčinila velký rozmach vzniku této vzdělávací formy. V současné době jsou univerzity třetího věku téměř při všech českých vysokých školách. Obsah studijních programů většinou koresponduje s obsahovým zaměřením konkrétní vysoké školy, případně jednotlivých fakult, s jejich odborným, prostorově technickým a intelektuálním zaměřením. Obsah jednotlivých kurzů, metody a formy výuky jsou odrazem vývoje a poznatků gerontopedagogiky. Obsah výuky tvoří humanitní, přírodovědné i technické obory. Vzdělávání na U3V je zakončeno zpravidla slavnostním aktem, při kterém

absolventi obdrží osvědčení o absolvování studia. Studium na U3V je zpoplatněno, a to symbolickou částkou pohybující se v řádu několika set korun za každý semestr. Na financování těchto kurzů zpravidla participují vedle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy finance z rozvojových projektů, samotné vysoké školy realizující kurzy, fondy Evropské unie, případně zdroje jiné.

Adamec a Kryštof uvádějí výčet českých vysokých škol a univerzit (vč. jejich fakult), které jsou organizátory výuky U3V, kterými jsou:

Česká zemědělská univerzita v Praze,

České vysoké učení technické v Praze,

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Masarykova univerzita,

Mendelova univerzita v Brně,

Slezská univerzita v Ostravě,

Technická univerzita v Liberci,

Univerzita Hradec Králové,

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem,

Univerzita Karlova v Praze,

Univerzita Palackého v Olomouci,

Univerzita Pardubice,

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně,

Veterinární a farmaceutická univerzita Brno,

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,

Vysoká škola ekonomická v Praze,

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze,

Vysoká škola polytechnická Jihlava,

Vysoké učení technické v Brně,

Západočeská univerzita v Plzni.⁹¹

Vzdělávání seniorů má své pevné místo ve vzdělávacích programech většiny českých veřejných vysokých škol a univerzit.

4.3 Funkce vzdělávání U3V

Jednou ze součástí celoživotního učení určené pro vzdělávání seniorů jsou univerzity třetího věku (U3V). Základní charakteristikou této formy vzdělávání je, že toto studium není formou profesního vzdělávání, ale má charakter výlučně osobnostního rozvoje.

Nejrozšířenější formou vzdělávání seniorů v Evropě a České republice jsou univerzity třetího věku. Jedná se o atraktivní formu zájmového vzdělávání, kterou v roce 1973 založil profesor práv a ekonomických věd Pierre Vellas na univerzitě v Toulouse. Cílem U3V bylo zlepšení kvality života seniorů prostřednictvím nově vzniklých vzdělávacích programů. U3V se poměrně v krátkém čase rozšířily nejen po celé Francii, ale i do okolních zemí. Přínosem účasti na těchto vzdělávacích aktivitách není „pouze“ studium a účast na různých výchovně vzdělávacích činnostech, ale tato účast má také charakter přátelských setkání, která umožňují vzájemné poznávání se, jsou příležitostí k navázání nových přátelství a kontaktů.⁹²

V době vzniku a formování prvních univerzit třetího věku měly tyto jako hlavní cíle seznamovat starší občany s vědeckými poznatky, prohlubovat jejich sebepoznání, napomáhat k získání nadhledu, ulehčit jejich orientaci a adaptaci ve stále měnícím se prostředí, vzděláváním v postproduktivním věku přispět ke zvýšení kvality života ve stáří. K těmto původním cílům se v průběhu dalších let přidává důraz na sociálně psychologické aspekty vzdělávání seniorů s cílem vytvářet podmínky pro setkávání generací, vytvořit prostoru pro výměnu zkušeností, přispět k mobilizaci intelektuálních a kognitivních funkcí, k posilování sebedůvěry, životní spokojenosti a k upevňování duševního i fyzického zdraví.

---

⁹¹ ADAMEC, Petr, KRYŠTOF, David (eds.). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*, 1. vydání, Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita, 2011, ISBN 978-80-210-5640-4, str. 30-109

⁹² PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 75, 77

Funkci univerzit třetího věku lze vnímat z mnoha úhlů, mimo jejího společenského rozměru a komunikační příležitosti také např. jako:

nabídku programu pro volný čas,

osvětovou a populárně naučnou činnost,

cykly přednášek, které jsou zaměřené na oblasti různých zájmů (historie, umění, filosofie),

cykly přednášek inovačního zaměření, s cílem usnadnit integraci seniorů do společnosti (oblast nových technologií, komunikací, ICT, médií, nové problémy měnícího se světa, programy zaměřené na životosprávu, postoje apod.),

cykly přednášek zaměřené na osobní aktivitu seniorů.⁹³

Podle Dvořáčkové je hlavním cílem univerzit třetího věku seznámit starší občany „s vědeckými poznatky, prohloubit jejich sebepoznání, pomoci jim získat nadhled a tím ulehčit jejich přizpůsobování a orientaci ve stále měnícím se světě.“⁹⁴

Pedagogický slovník pojem *univerzita třetího věku* definuje jako specifickou formu vzdělávání dospělých, určenou pro vzdělávání seniorů. Jedná se o cykly jednotlivých přednášek nebo také i několika semestrové ucelené studium, které je realizováno v oborech společenských, humanitních i přírodovědných. Přednášejícími jsou vysokoškolští učitelé.⁹⁵

Vzdělávací aktivity nabízí seniorům novou životní perspektivu, pomáhají jejich orientaci v životě i ve společnosti, přispívají k mobilizaci jejich intelektuálních funkcí, ale také k upevnování duševního i fyzického zdraví, posilují jejich sebedůvěru, životní spokojenost, čímž významně zvyšují onu dříve zmiňovanou kvalitu života.

V České republice vnikla první univerzita třetího věku (U3V) v roce 1986 na Filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Postupně začaly U3V vznikat téměř na všech univerzitách a jejich existence je dnes již téměř samozřejmostí a prestižní záležitostí každé univerzity. Popularita přednášek a atraktivita studijních programů U3V stoupala především

---

⁹³ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*, 2. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2009, ISBN 978-80-210-5029-7, str. 142

⁹⁴ DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, ISBN 978-80-4138-3, str. 31-32

⁹⁵ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8, str. 265

v posledních dvou desetiletích. Instituce realizující tyto vzdělávací programy sdružuje Asociace univerzit třetího věku České republiky (AU3V ČR), jejímiž hlavními úkoly jsou zajištění institucionální podpory aktivit U3V v rámci rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a podpora aktivit vysokých škol v oblasti dalšího vzdělávání seniorů, jako vysoce společensky prospěšnou a potřebnou činnost. Je však třeba podotknout, že ne všechny vysoké školy a univerzity zajišťující vzdělávání seniorů jsou členy AU3V ČR. K lednu 2014 měla Asociace univerzit třetího věku České republiky 41 aktivních členů, kterými jsou nejen vysoké školy, ale také jednotlivé fakulty.⁹⁶

Účast seniorů na vzdělávacích programech univerzit třetího věku je důkazem jejich aktivního, informovaného a cílevědomého přístupu ke svému vlastnímu životu.

4.4 Vzdělávání seniorů na Masarykově univerzitě

Univerzita třetího věku na Masarykově univerzitě je součástí celoživotního vzdělávání, které zajišťuje rektorát Masarykovy univerzity ve spolupráci se všemi jejími devíti fakultami, tedy fakultou právnickou, lékařskou, přírodovědeckou, filosofickou, pedagogickou, ekonomicko-správní, informatiky, sociálních studií a sportovních studií.

První vzdělávací aktivity zaměřené na populaci seniorů se na Masarykově univerzitě v Brně začaly iniciovat v roce 1989. První vzdělávací kurz určený pro seniory a koncipovaný jako univerzita třetího věku byl zahájen v listopadu 1990 na Lékařské fakultě MU přednáškou s názvem T. G. Masaryk. V prvním ročníku bylo přihlášeno 130 uchazečů, kteří měli možnost absolvovat 22 přednášek tematicky zaměřených na oblast medicíny, přírodních věd, psychologie, sociologie, historie, umění, filosofie, bohemistiky, religionistiky a historie. Zásahu za vznik U3V na Masarykově univerzitě má zejména její první iniciátor prof. MUDr. ThLic. Květoslav Šipr, CSc. a tehdejší prorektor pro studijní záležitosti doc. RNDr. Otto Říha, CSc. Za více než dvacet roků od vzniku U3V na MU Brno počet účastníků těchto vzdělávacích programů neustále narůstá a v současné době se počet účastníků blíží ke dvěma tisícům.

---

⁹⁶ <http://au3v.vutbr.cz/clenove.php>

Výuka U3V na Masarykově univerzitě je realizována formou přednášek, seminářů, cvičení a exkurzí. Přednášky v délce dvou hodin jsou organizovány ve čtrnáctidenních intervalech. Posluchačům jsou k dispozici nejen počítačové učebny a specializované pracovny, ale také studovny a knihovny MU. Seniorům jsou určeny tzv. Základní kurzy a Nástavbové kurzy, a jejich absolventům je umožněno přihlásit se do Spolku absolventů, kteří se mohou na U3V volně účastnit jim určeným přednáškám se širokým spektrem tematických oblastí. Pro účastníky jsou také organizovány krátkodobé, tematicky zaměřené kurzy (např. pro letní semestr akademického roku 2013/2014 kurzy s názvy Fotografie a Nový občanský zákoník).

Z kurzů pro akademický rok 2013/2014 nabízí U3V MU:

Základní kurz, všeobecně zaměřený, v délce čtyř semestrů, který je orientován na oblast zdravého a smysluplného životního stylu ve vyšším věku, prezentovány jsou tematické okruhy *Člověk a zdraví*, *Člověk a příroda*, *Člověk a umění*, *Člověk a společnost*. Cílem těchto kurzů je stimulace k aktivitě a poskytnutí praktických informací,

pro jeho absolventy je určen také čtyř semestrový, tzv. *Nástavbový kurz*, který má všeoborový charakter a jeho cílem je stimulace účastníků k aktivitě a k praktickému využívání nabytých poznatků,

kurz *Dějiny umění a vizuální kultury*, v délce šesti semestrů s tematickými okruhy *Dějiny umění a vizuální kultury*, *Funkce a význam uměleckých děl* a *Umělecká díla v dnešním světě*,

kurz *Univerzita třetího věku v Moravském zemském muzeu*, který Masarykova univerzita realizuje ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, nabízí 15 přednášek z oblasti historie, kultury a přírodních věd, které jsou obsahově spojeny s brněnským regionem,

čtyřletý kurz *Spirituální dimenze člověka – Živá teologie* se zabývá otázkami z teologie a oborů zabývajících se duchovním rozměrem člověka a posláním křesťanů v současné společnosti. Jedná se o témata historická, biblická, věroučná a morální, jemu navazující kurz *Spirituální dimenze člověka – Vyšší dimenze* je v délce dvou semestrů,

šesti semestrový kurz *Kulturní dědictví* posluchačům přibližuje nejen téma vlastního kulturního dědictví, ale také jeho provázanost na stavební dějiny, památkovou péči, kunsthistorii, základy managementu kultury, ekonomiky kultury, legislativu a animaci kultury.

Tzv. *Krátkodobé kurzy* nabízejí jazykové kurzy, kurzy zaměřené na informační technologie, na zdraví a pohybové aktivity, hudební kurzy a jiné, tematicky zaměřené kurzy.

Dalšími aktivitami U3V jsou tzv. *Mimořádné přednášky* doplňující nabídku základních programů, jejímiž přednášejícími jsou mj. také významné osobnosti veřejného života české společnosti.

Pro absolventy U3V nabízí v uvedeném akademickém roce *Kurz pro absolventy U3V* přednášky zaměřené na oblast humanitní, zdravotně, přírodovědnou a společenskou vědu.

Vzdělávací proces v programech U3V na Masarykově univerzitě je slavnostně ukončován slavnostními promocemi v aule Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

Posláním vzdělávacích programů U3V na Masarykově univerzitě je otevřít dostupné univerzitní zdroje poznatků a dovedností osobám seniorského věku, prohlubování jejich dosavadních vědomostí, ale také prezentování nových poznatků, oborů a technologií, které jsou běžně seniorům jen těžko dostupné. Činnost a obsah jednotlivých kurzů realizovaných na U3V Masarykovy univerzity se proto neustále proměňuje. Tvůrci a organizátoři vzdělávacích programů průběžně reflektují na společenské změny a nové poznatky ze všech vědních oblastí, a tomu tematicky přizpůsobují obsah jednotlivých přednášek tak, aby vzdělávání na U3V bylo pro seniory stále atraktivní, a aby současně reagovali na jejich aktuální zájmy a potřeby.^{97, 98}

---

⁹⁷ ADAMEC, Petr, KRYŠTOF, David (eds.). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*, 1. vydání, Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita, 2011, ISBN 978-80-210-5640-4, str. 40-44

⁹⁸ <http://www.u3v.muni.cz/o-nas/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTIKY SENIORŮ V PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

5.1 Výzkumný cíl a metoda

Výzkumným cílem této diplomové práce je analýza sociálních charakteristik seniorů, motivací seniorů pro studium na univerzitách třetího věku, a přístup seniorů k dalšímu vzdělávání. Součástí praktické části diplomové práce je realizovaný kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření zaměřený na zjištění vztahu seniorů k jejich vzdělávání na U3V, a především na analýzu jejich sociodemografických charakteristik. Kvantitativním výzkumem bude zjištěno množství, rozsah a frekvence výskytu jevů, eventuálně jejich míra. Získané údaje budou matematicky zpracovány, pro každou otázku zvlášť, a výsledky budou následně převedeny do grafů. Použitou kvantitativní metodou výzkumu bude oslovena poměrně velká skupina respondentů, přičemž bude zajištěn odstup výzkumníka od zkoumaných jevů, a také nestrannost pohledu k výsledkům šetření.⁹⁹ Cílem tohoto výzkumu je potvrzení nebo vyvrácení platnosti stanovených hypotéz.

Pro získání údajů z dotazníkového šetření byl zpracován dotazník, který tvoří 25 otázek, jejichž odpovědi byly následně statisticky zpracovány. Otázky číslo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10 a 11 (pohlaví, věk, rodinný stav, forma partnerství, nejvyšší ukončené vzdělání, velikost bydliště, současná pracovní aktivita, pracovní obor převážné části života, kdo motivoval ke studiu, způsob získání informací o studiu U3V) jsou otázkami uzavřenými, otázka č. 8 (poslední vykonávaná pracovní profese) je otázkou otevřenou, otázka č. 12 (primární oblasti zájmu vzdělávání) je otázkou polootevřenou, otázky číslo 13 – 25 (převažující důvody pro účast na vzdělávacím procesu - formulace těchto otázek zjišťujících motivační faktory vzdělávajících se seniorů vychází z potřeb a motivů seniorů,¹⁰⁰ a dále motivů ke studiu na

---

⁹⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, 2. vydání, Brno: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-185-0, str. 35

¹⁰⁰ PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1, str. 68

U3V¹⁰¹) jsou otázky škálovité, na které lze odpovědět „zcela souhlasím/částečně souhlasím/nesouhlasím.“¹⁰²

5.2 Stanovení hypotéz

Pro kvantitativní výzkum praktické části diplomové práce jsem zvolila následující hypotézy:

Hypotéza H1

U3V navštěvují převážně ženy.

Hypotéza H2

Účastníci U3V vykazují z hlediska rodinného stavu dominantní stav, ve kterém žijí osamoceni.

Hypotéza H3

Věkové zastoupení účastníků U3V je přiměřeně rozvrstveno podle jednotlivých věkových kategorií seniorů.

Hypotéza H4

Účastníci U3V jsou z hlediska trvalého bydliště spíše z větších sídelních celků.

Hypotéza H5

Z hlediska poslední vykonávané profese pochází účastníci U3V spíše z terciárního sektoru.

Hypotéza H6

Účastníci U3V jsou ke studiu motivováni dominantně z okruhu svých blízkých (partner, děti, přátelé).

Hypotéza H7

Informace o možnostech studia na U3V získávají uchazeči z různých masmédií.

---

¹⁰¹ ADAMEC, Petr, HAŠKOVÁ, Barbora. *Univerzita třetího věku, historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-5158-4, str. 8

¹⁰² GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, 2. vydání, Brno: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-185-0, str. 124-127

5.3 Vlastní výzkum

Dotazníkové šetření se uskutečnilo na Univerzitě třetího věku Masarykovy univerzity v akademickém roce 2012/2013, ve 2. ročníku Základního kurzu Univerzity třetího věku Člověk a zdraví při přednášce s názvem Kardiologie, kardiologové, kardiaci (přednášející prof. MUDr. Jindřich Špinar, CSc. z Lékařské fakulty MU) dne 1. 3. 2013, a ve 2. ročníku Nástavbového kurzu Univerzity třetího věku Člověk a společnost při přednášce Sociální síť (přednášející doc. RNDr. Tomáš Pitner, Ph.D. z Fakulty informatiky MU) dne 1. 3. 2013.

Účastníkům těchto dvou přednášek bylo dáno k dispozici 250 dotazníků, rozebráno bylo 220 dotazníků, návratnost byla vyplněných 188 dotazníků; $N = 188$. Výzkumným vzorkem je tedy 188 respondentů, seniorů účastnících se přednášek U3V na Masarykově univerzitě. Vysoká návratnost (více než 85%) byla ovlivněna zřejmě jednak mojí přítomností na uvedených přednáškách (dotazníky byly rozdány při prezentaci účastníků přednášky a vybrány po skončení přednášky), ale především ochotou seniorů ke spolupráci, která by u nižších věkových skupin byla zřejmě nižší. Poměrně vysoký počet připravených dotazníků měl zajistit získání co nejvyššího počtu seniorů zúčastněných na obou přednáškách ke spolupráci, aby následný kvantitativní výzkum měl k dispozici co nejvíce informací od co nejvíce respondentů a umožnil zpracování co nejvyššího počtu jejich názorů a postojů k nastoleným otázkám.

Vzhledem k tomu, že základní nezávislé proměnné (jako je pohlaví, věk, rodinný stav, s kým žijí a nejvyšší dosažené vzdělání vč. bydliště), jsou nerovnoměrně rozloženy v jednotlivých odpovědích, ustoupím od bivariační analýzy a budu zpracovávat pouze jednorozměrovou analýzu.

1 muž $100 : 22 = 4,5\%$,

1 žena $100 : 166 = 0,6\%$,

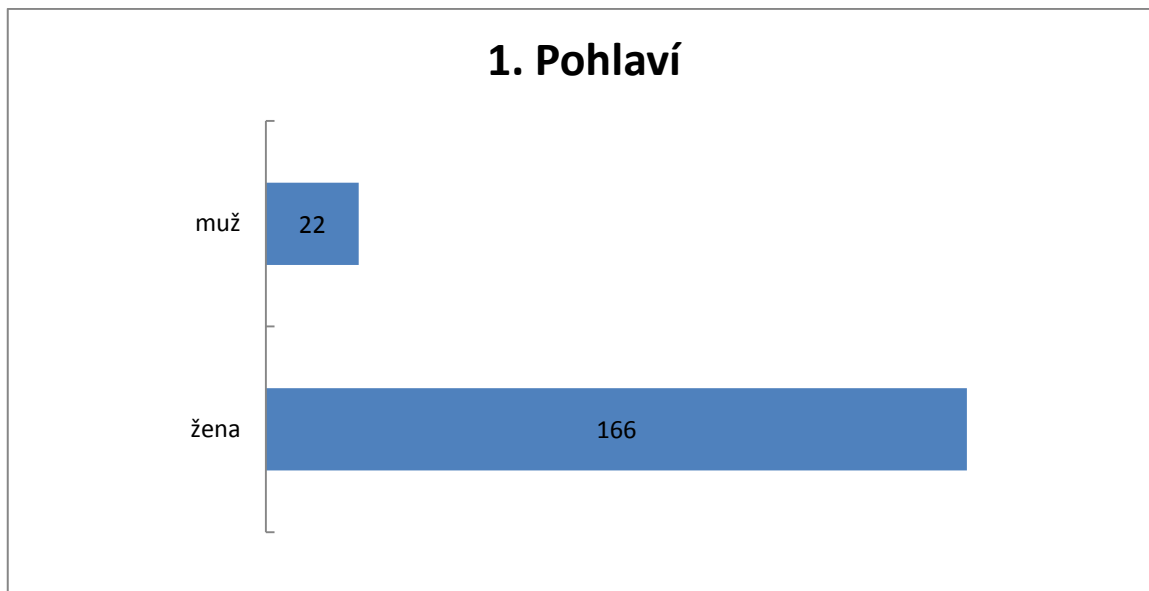
10 žen $10 \times 0,6 = 6\%$,

2 muži $2 \times 4,5 = 9\%$,

takže odpovědi 2 mužů by měly vyšší váhu než odpovědi 10 žen.

5.4 Analýza dosažených výsledků

Univariační analýza:

Graf 1: Pohlaví

Ženy v pozici účastníků U3V tvořily převážnou většinu účastníků dotazníkového šetření v uvedených kurzech. Převedeno na procenta: 88% účastníků (166 osob) byly ženy, muži byli zastoupeni pouze necelými 12% (22 osob).

Graf 2: Jaký je Váš věk

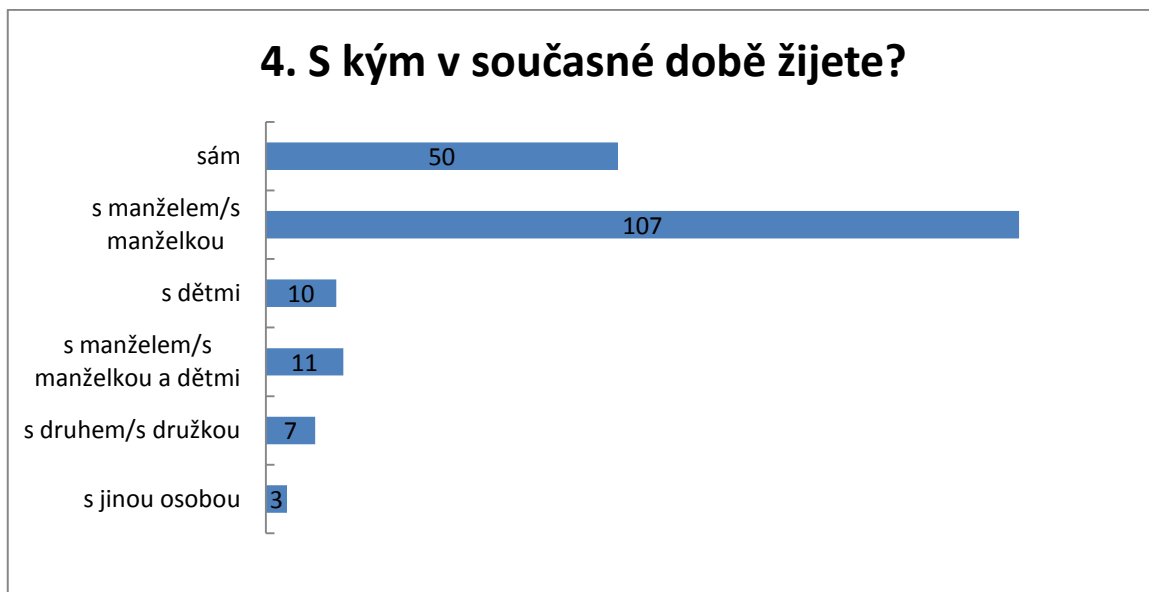
Nejvyšší zastoupení účastníků uvedených kurzů U3V bylo ve věkovém rozmezí 61 – 70 roků v počtu 147 (78%) z celkového počtu 188 respondentů. Toto zjištění je logické, nejvíce aktivních a schopných seniorů (147) je ve věkovém rozmezí 61 – 70 roků. Další věková skupina 71 – 80 roků byla zastoupena 26 účastníky (13,8%), ve věkové skupině do 60 roků se přednášek účastnilo 11 účastníků, a pouze 4 účastníci byli starší 81 let.

Graf 3: Jaký je Váš rodinný stav?

Z celkového počtu 188 účastníků uvedených kurzů U3V bylo 119 osob (63%) ženatých/vdaných, pouze 4 osoby (2%) byly svobodné, 40 ovdovělých (21%), 23 účastníků (12%) bylo rozvedených, 4 svobodní a 2 v partnerství s druhem/s družkou.

Zjištění, že 63% účastníků U3V bylo ženatých nebo vdaných je zajímavé, očekávala bych, že dalšímu vzdělávání se budou věnovat spíše osamocení senioři.

Graf 4: S kým v současné době žijete?

Z celkového počtu 188 respondentů jich 107 (57%) uvedlo, že žijí s manželem/s manželkou, a 11 respondentů (necelých 6%) uvedlo, že žijí s manželem/s manželkou a dětmi, tj. v součtu 118 respondentů žijících s manželem/s manželkou. Toto zjištění potvrzuje i otázka č. 3, ve které 119 respondentů uvedlo, že je jejich rodinný stav „ženatý/vdaná.“ Další výraznou skupinu tvoří senioři, kteří žijí sami, a to 27% dotázaných.

Graf 5: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou uvedlo 139 účastníků (74%), 46 účastníků (téměř 25%) uvádí vysokoškolské vzdělání, pouze tři účastníci dosáhli maturity na učilišti.

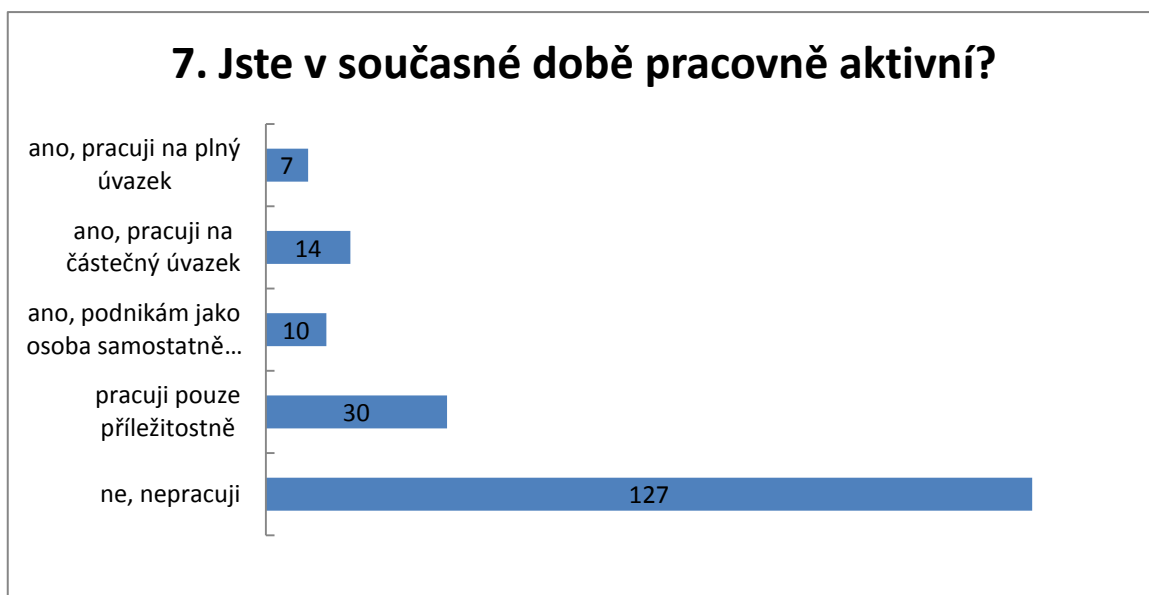
Velmi nízký počet účastníků U3V s maturitou získanou na středních odborných učilištích může být způsobený skutečností, že absolventi odborných učilišť bývali dříve zařazeni převážně do dělnických profesí, což mohlo v důsledku ovlivnit jejich odlišný vztah ke vzdělávání obecně, dalším faktorem může být nižší úroveň vzdělání a dosažené maturity na odborných učilištích v období socialismu.

Graf 6: Jaká je velikost Vašeho bydliště

119 respondentů (téměř 63%) uvedlo, že žije ve městě větším než se 100 tisíci obyvateli, 15 účastníků uvedených kurzů U3V (8%) žije ve městě od 10 do 100 tisíc obyvatel, 22 respondentů (8%) žije ve městě do 10 tisíc obyvatel a 32 účastníků (17%) uvedlo, že žije v obci do 5 tisíc obyvatel.

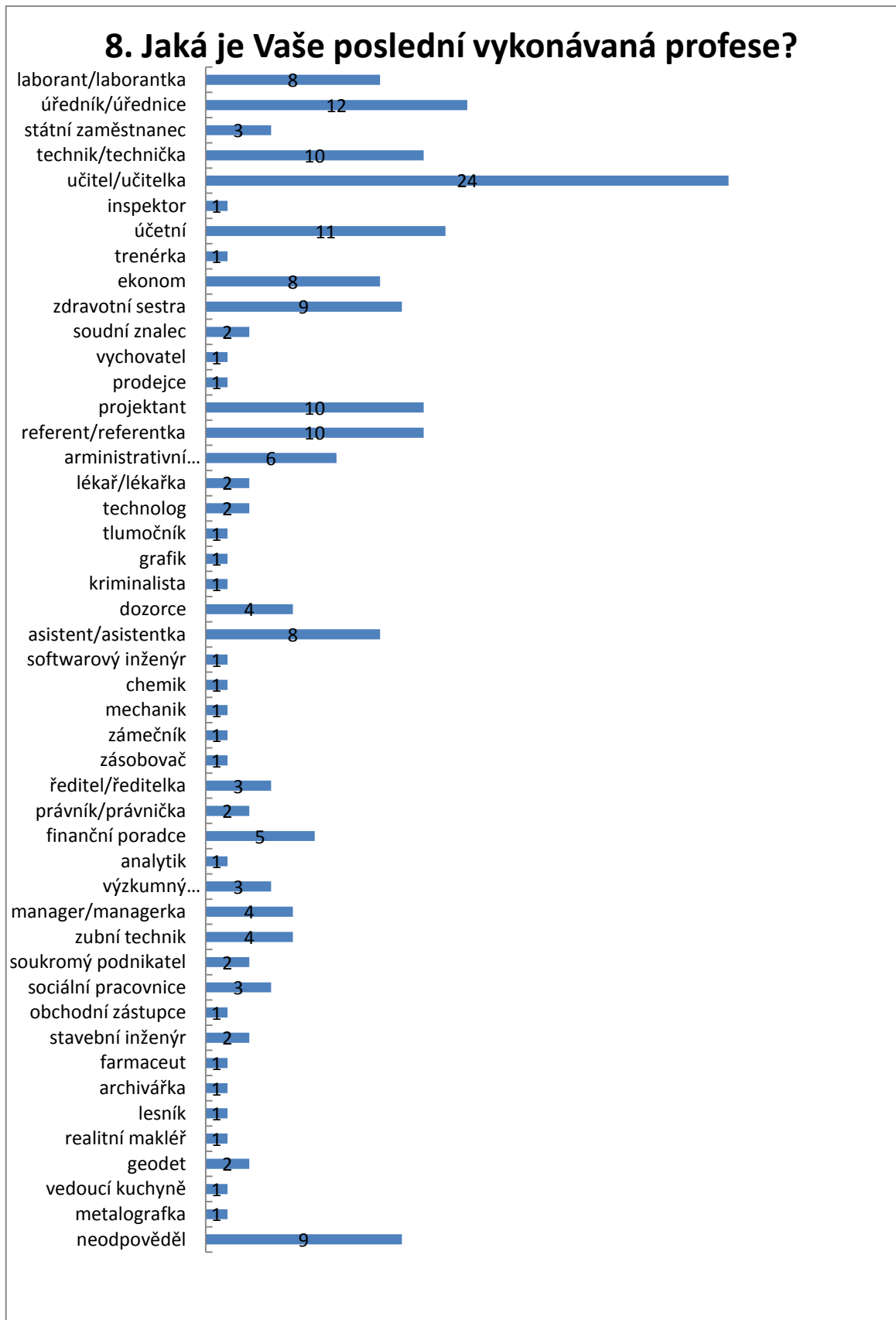
Skutečnost, že téměř 63% účastníků uvedených přednášek žije ve městě nad 100 000 obyvatel, je pravděpodobně způsobena tím, že U3V jsou zřizovány především ve velkoměstech. Dalším faktorem je zřejmě rozvinutá dopravní struktura velkých měst, tím pádem lepší dopravní dostupnost a odlišný životní styl ve velkém městě. Druhou nejpočetněji zastoupenou skupinou účastníků z obcí do 5 000 obyvatel jsou zřejmě respondenti z obcí příměstské aglomerace.

Graf 7: Jste v současné době pracovní aktivní?

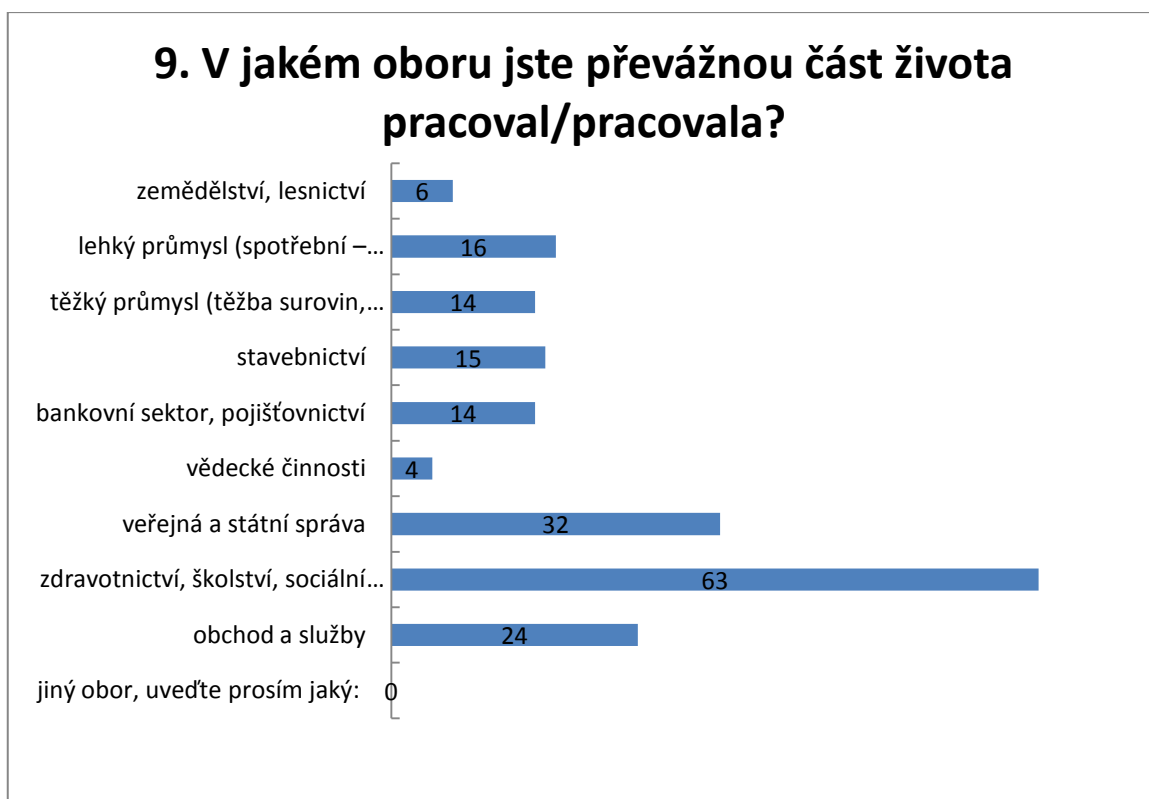
Z celkového počtu 188 respondentů 127 (téměř 68 procent) již nepracuje, 30 respondentů (16%) pracuje pouze příležitostně, 10 osob podniká jako osoba samostatně výdělečně činná, 14 účastníků pracuje na částečný úvazek a pouze 7 osob pracuje na plný úvazek.

Vzhledem ke skutečnosti, že 11 účastníků U3V tvoří věkovou skupinu „méně než 60 roků“ (viz graf č. 2), jeví se počet účastníků pracujících na plný úvazek (7 účastníků) jako nízký. Někteří senioři z věkové skupiny „méně než 60 roků“ však možná pracují jako „osoby samostatně výdělečně činné“ (10 seniorů).

Graf č. 8: Jaká je Vaše poslední vykonávaná profese?

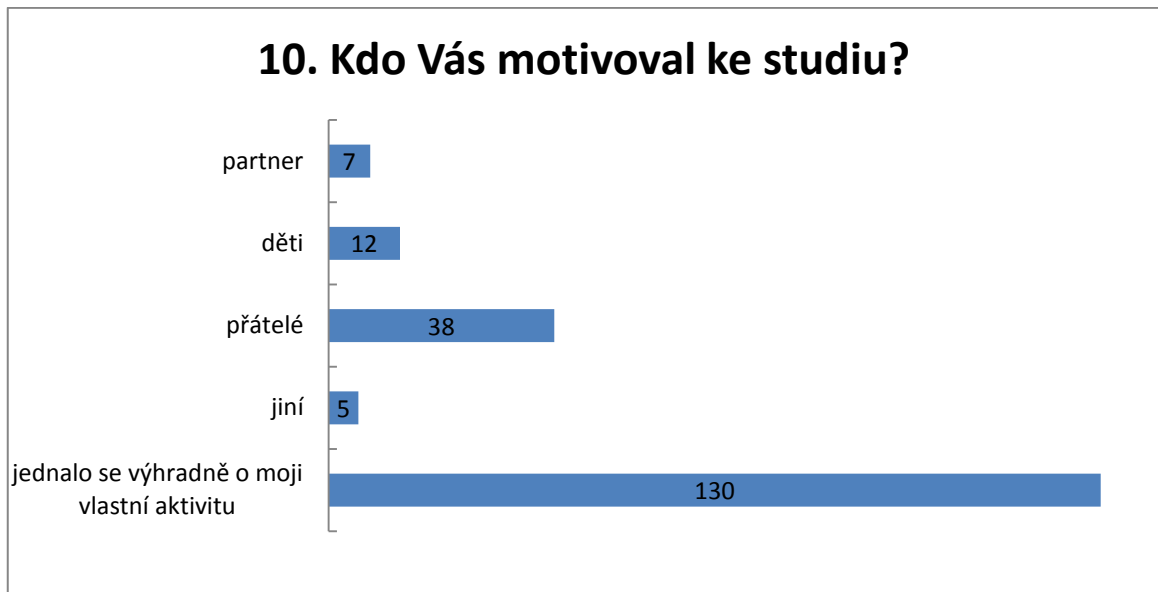
Respondenty dotazníkového šetření bylo zmíněno 46 různých profesí. Nejvíce (v počtu 24) jsou zde zastoupeni senioři s poslední vykonávanou profesí pedagog (téměř 13% zúčastněných). Druhou nejvíce zastoupenou skupinou jsou senioři, kteří pracovali (pracují) v administrativě. Na otevřenou otázku Jaká je vaše poslední vykonávaná profese téměř 5% seniorů neodpovědělo.

Graf 9: V jakém oboru jste převážnou část života pracoval/pracovala?

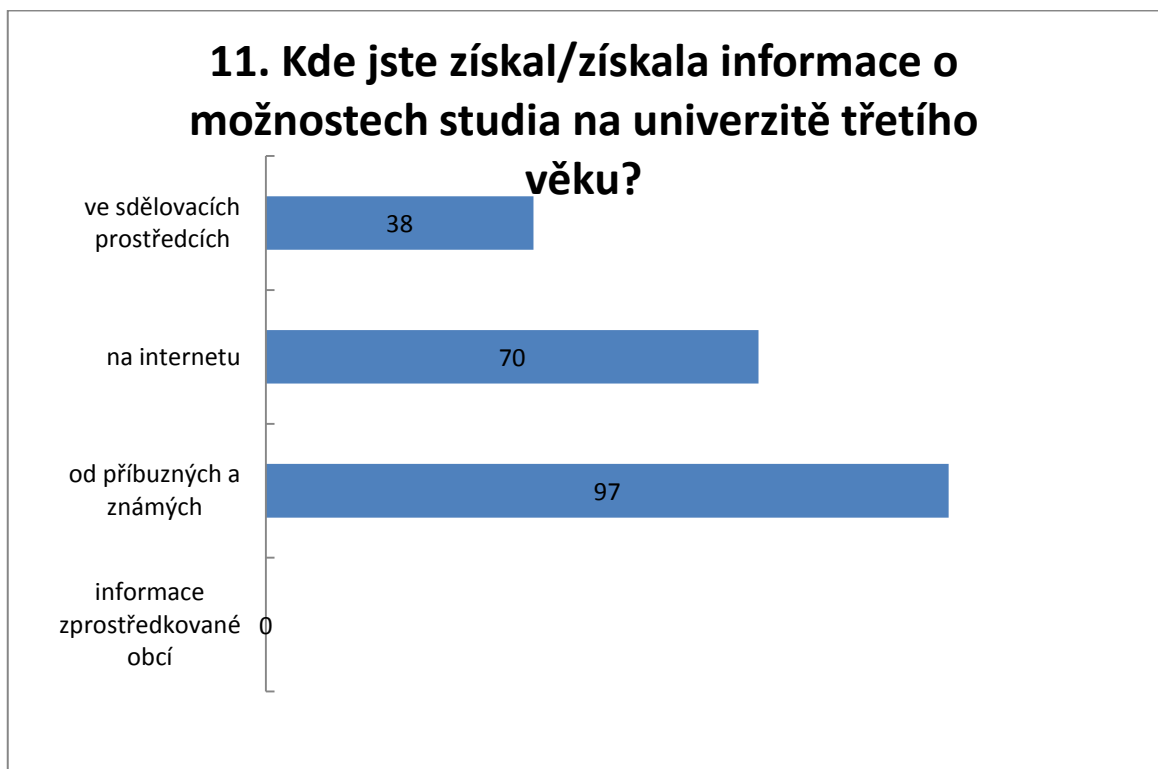
Nejvyšší počet účastníků U3V převážnou část života pracoval v oboru zdravotnictví, školství, sociální oblasti – 63 respondentů (téměř 34%), ve veřejné a státní správě pracovalo 32 respondentů (17%) a 24 respondentů (13%) uvedlo, že pracovali v oboru obchod a služby. V průmyslu (lehký průmysl, těžký průmysl a stavebnictví) pracovalo v součtu 45 respondentů (24%).

Graf č. 10: Kdo Vás motivoval ke studiu?

V případě motivace ke studiu se u 130 respondentů (více než 70%) jednalo výhradně o jejich vlastní aktivitu, 38 respondentů (20%) motivovali ke studiu přátelé, zbývající účastníky motivovali děti, partner nebo osoby jiné.

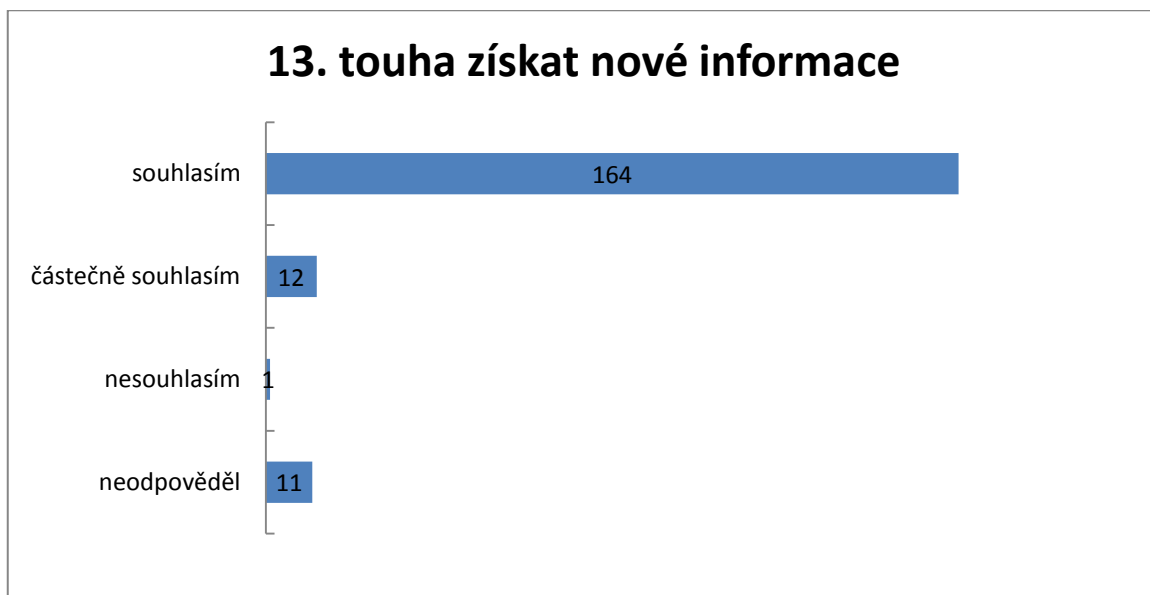
Graf č. 11: Kde jste získal/získala informace o možnostech studia na univerzitě třetího věku?

Více než polovina respondentů (97, tj. 51,5%) získala informace o možnostech studia na U3V od příbuzných a známých, 70 respondentů (více než 37%) uvedlo, že tyto informace získali na internetu, a 38 respondentů (více než 20%) ze sdělovacích prostředků. Nikdo z účastníků neodpověděl, že by informace o U3V získal prostřednictvím obcí, z toho soudím na nízkou aktivitu obcí směrem k podpoře seniorských aktivit.

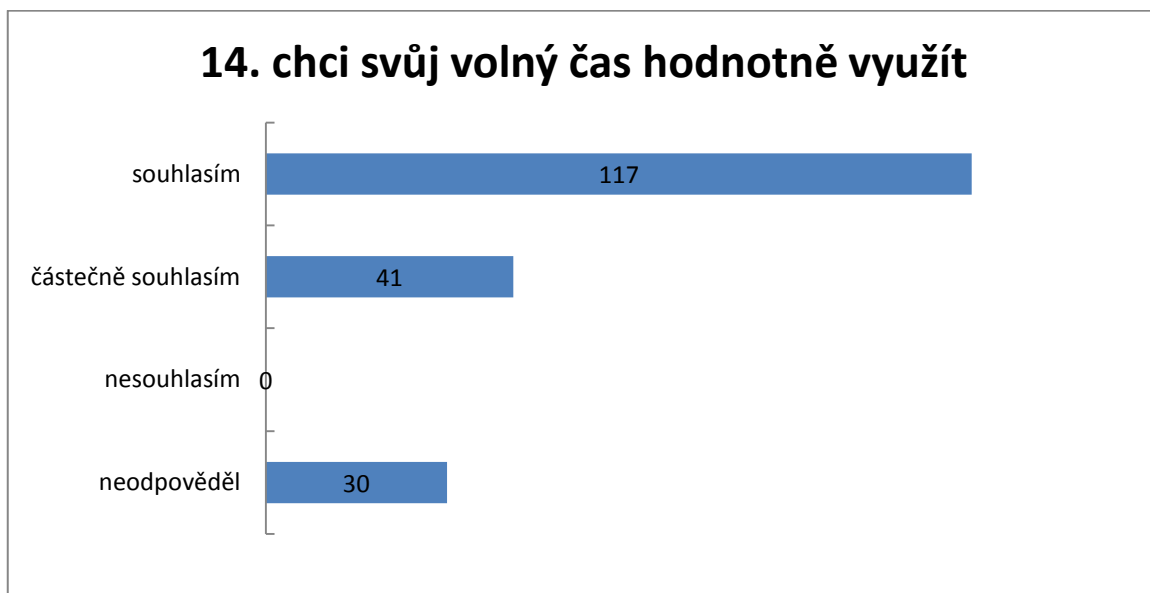
Graf č. 12: O které oblasti vzdělávání máte primární zájem?

Z pohledu zájmu účastníků U3V se jeví jako nejzajímavější oblasti vzdělávání historie (uvádí téměř 120 dotázaných, tj. 64%), zdravý životní styl (115 dotázaných, tj. 61%), psychologii uvedlo 86 dotázaných (46%) a přibližně stejný počet dotázaných (42%) uvádí přírodu/biologii a právo/současná společnost. O oblast počítačová technika a digitální fotografie projevuje zájem 18% účastníků kurzů, o oblast teologie a duchovní aspekty života uvádí zájem 13% účastníků.

Jaké důvody u Vás převažují pro účast na studiu?

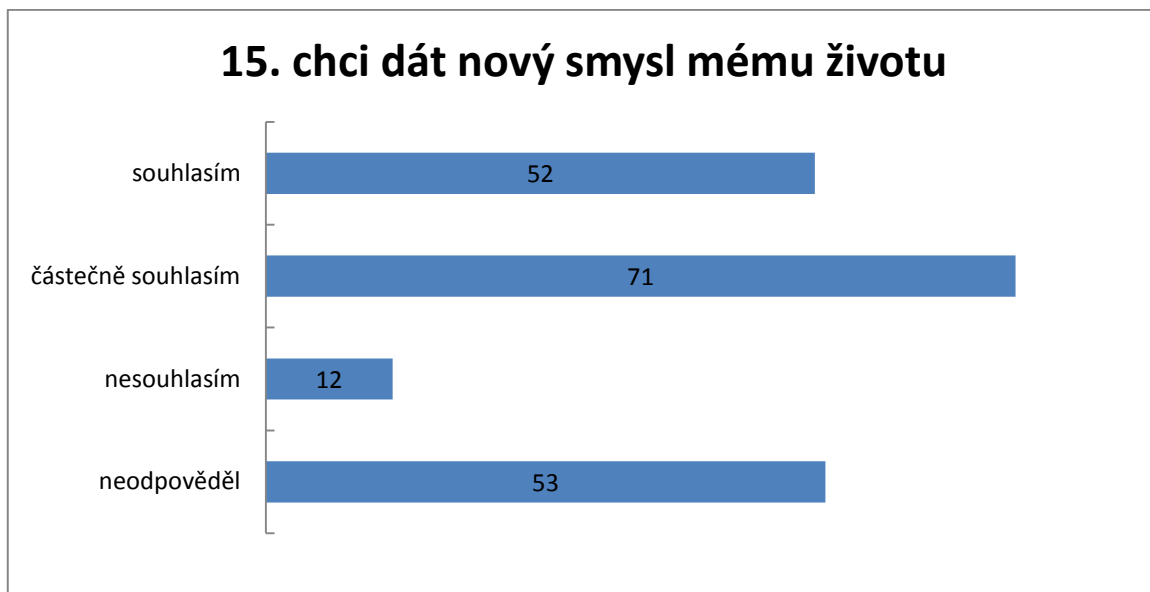
Graf č. 13: touha získat nové informace

Z celkového počtu 188 účastníků dotazníkového šetření 164 (tj. 87%) odpovědělo, že převažujícím důvodem pro účast na studiu U3V je touha získat nové informace.

Graf č. 14: chci svůj volný čas hodnotně využít

Na tuto otázku 117 respondentů (62%) odpovědělo kladně, že převažujícím důvodem pro účast na studiu U3V je plnohodnotné využití času.

Graf č. 15: chci dát nový smysl mému životu

Z celkového počtu respondentů jich v součtu 123 (tj. více než 65%) odpovědělo kladně, že převažujícím důvodem pro účast na studiu U3V je dát nový smysl životu, 53 respondentů (více než 28%) však na tuto otázku neodpovědělo. Důvodem, proč neodpověděli, může být ostych nebo skutečnost, že senioři „smysl života“ neřeší.

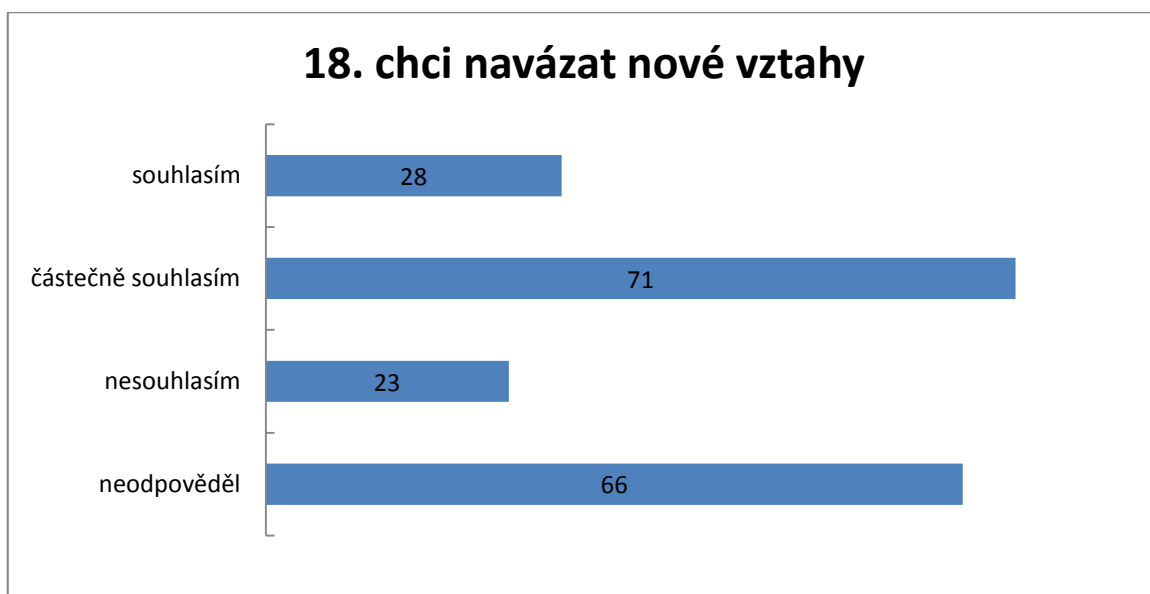
Graf č. 16: chci se udržovat v psychické kondici

Na tuto otázku 147 respondentů (více než 78%) odpovědělo kladně, že studiem U3V se chtějí udržovat v psychické kondici.

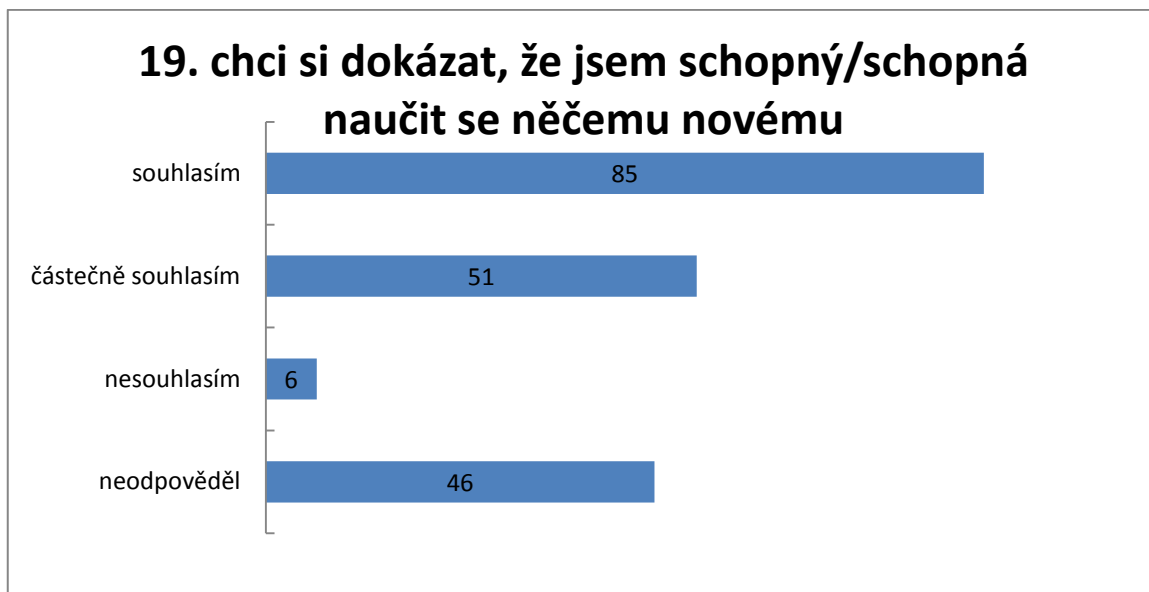
Graf č. 17: chci udržovat kontakt s vrstevníky

V součtu 128 respondentů (tj. 68%) souhlasilo či částečně souhlasilo, že důvodem jejich studia na U3V je také kontakt s vrstevníky.

Graf č. 18: chci navázat nové vztahy

Z celkového počtu 188 respondentů jich 99 (tj. 53%) kladně odpovědělo, že důvodem jejich studia na U3V je touha navázat nové vztahy, 23 respondentů (12%) s tímto důvodem nesouhlasí, ovšem 66 respondentů (35%) na tuto otázku neodpovědělo.

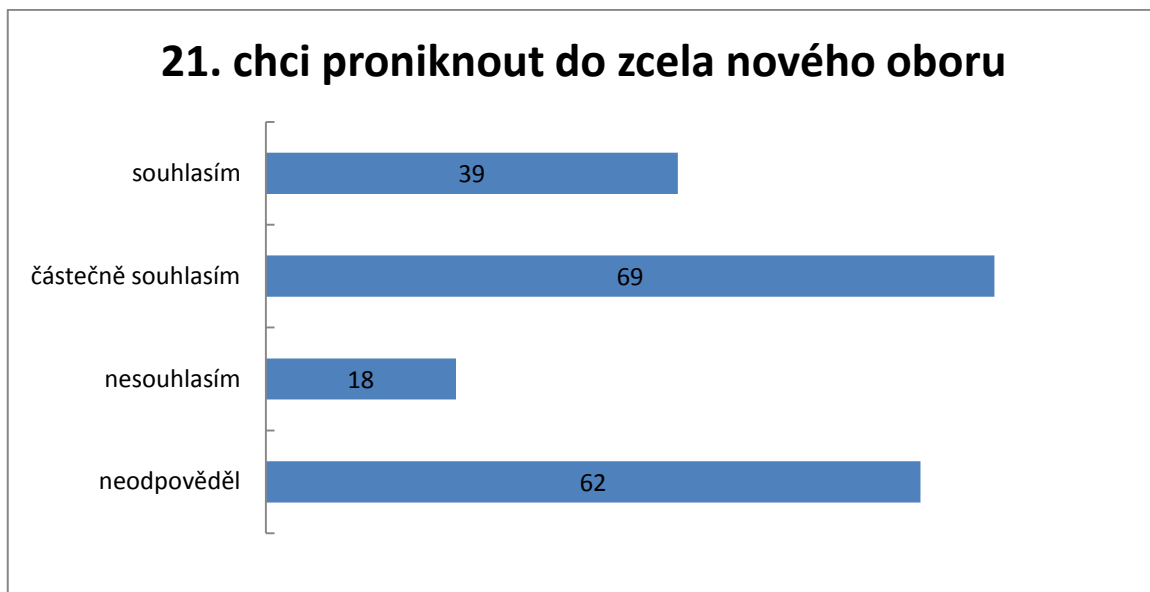
Graf č. 19: chci si dokázat, že jsem schopný/schopná naučit se něčemu novému

V součtu 136 respondentů (72%) souhlasilo či částečně souhlasilo, že důvodem pro studium na U3V je, že si touží dokázat, že jsou schopni se něčemu novému naučit.

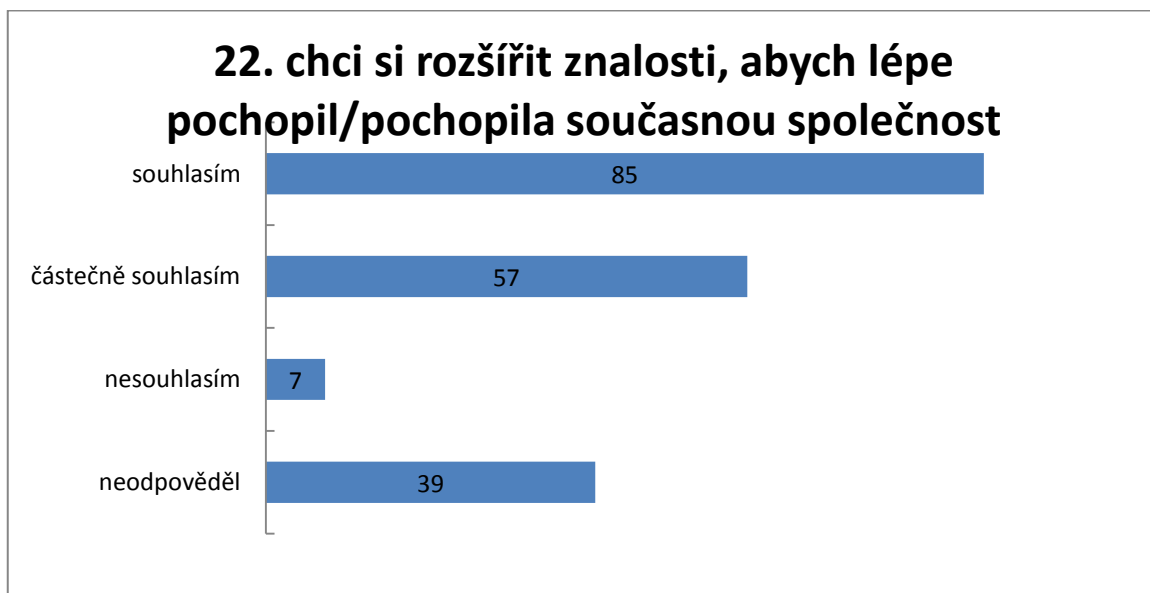
Graf č. 20: chci si rozšířit znalosti v oblasti mé původní profese

Z účastníků dotazníkového šetření jich v součtu 91 (tj. 48%) odpovědělo kladně (souhlas či částečný souhlas), že studiem na U3V si chtějí rozšířit znalosti v oblasti své původní profese, více než 20% účastníků s tímto tvrzením nesouhlasí a 31% účastníků na otázku neodpovědělo.

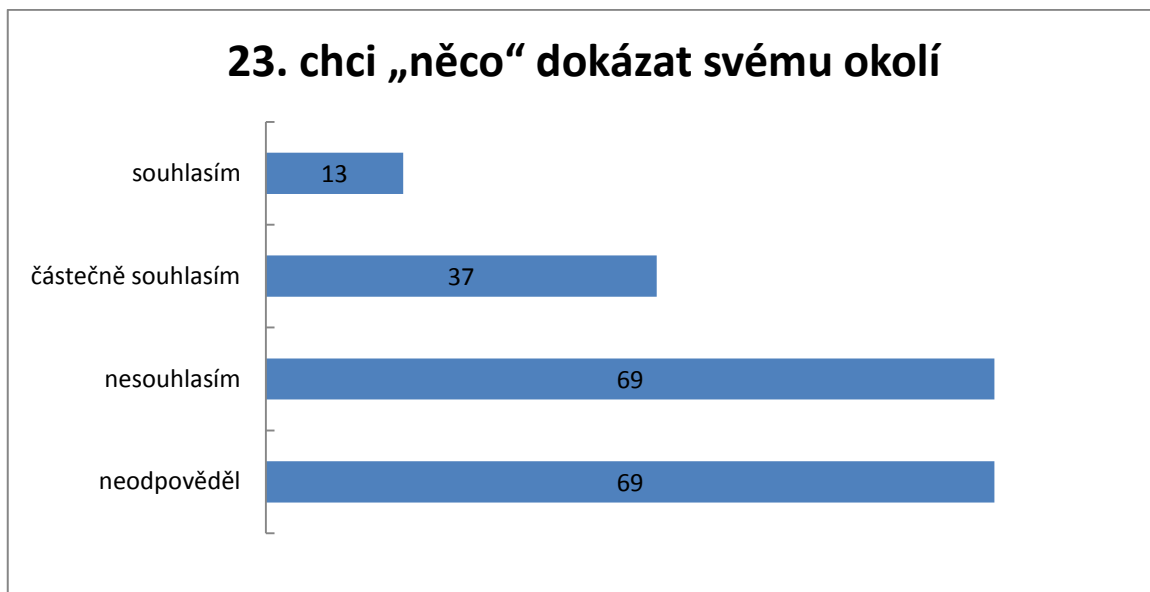
Graf č. 21: chci proniknout do zcela nového oboru

V součtu 108 respondentů (více než 57%) souhlasí či částečně souhlasí, že studiem na U3V chtějí proniknout do zcela nového oboru, téměř 10% s tímto tvrzením nesouhlasí a 33% dotázaných na tuto otázku neodpovědělo.

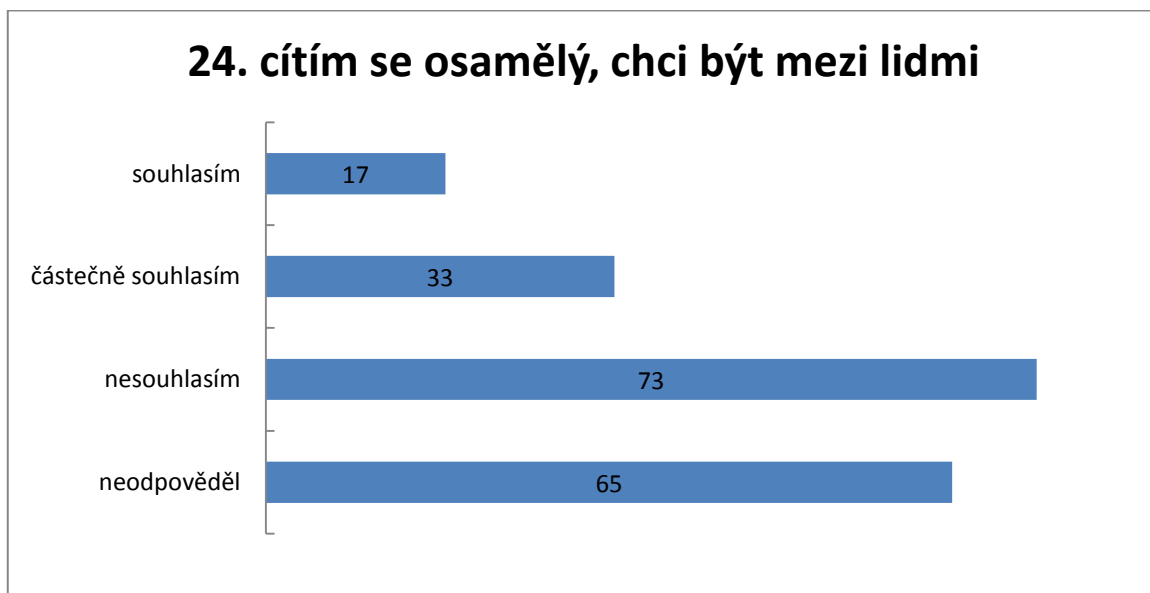
Graf č. 22: chci si rozšířit znalosti, abych lépe pochopil/pochopila současnou společnost

V součtu 142 respondentů (více než 75%) odpovědělo kladně, že studiem na U3V si chce rozšířit znalosti, aby lépe pochopili současnou společnost.

Graf č. 23: chci „něco“ dokázat svému okolí

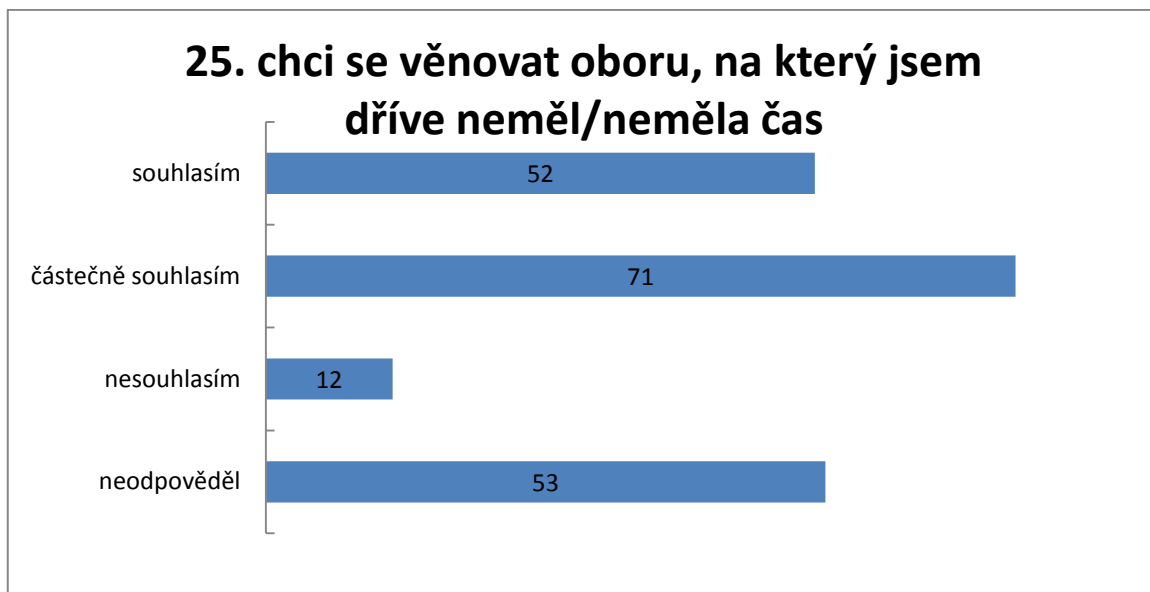
Pouze 13 respondentů (7%) otevřeně přiznalo, že studiem na U3V chce „něco“ dokázat svému okolí. Částečně s tímto souhlasí 37 respondentů (necelých 20%), ovšem s tímto tvrzením necelých 37% nesouhlasí a dalších téměř 37% na tuto otázku neodpovědělo.

Graf č. 24: cítím se osamělý, chci být mezi lidmi

Pouze 17 respondentů (9%) přiznalo, že se cítí být osamělými a účast na U3V vnímají jako příležitost „být mezi lidmi“, 33 respondentů (necelých 18%) částečně souhlasí, že se cítí osamělými a chtějí být s lidmi, 73 respondentů (téměř 39%) se osamělými necítí a 65 respondentů (více než 34%) na tuto otázku neodpovědělo.

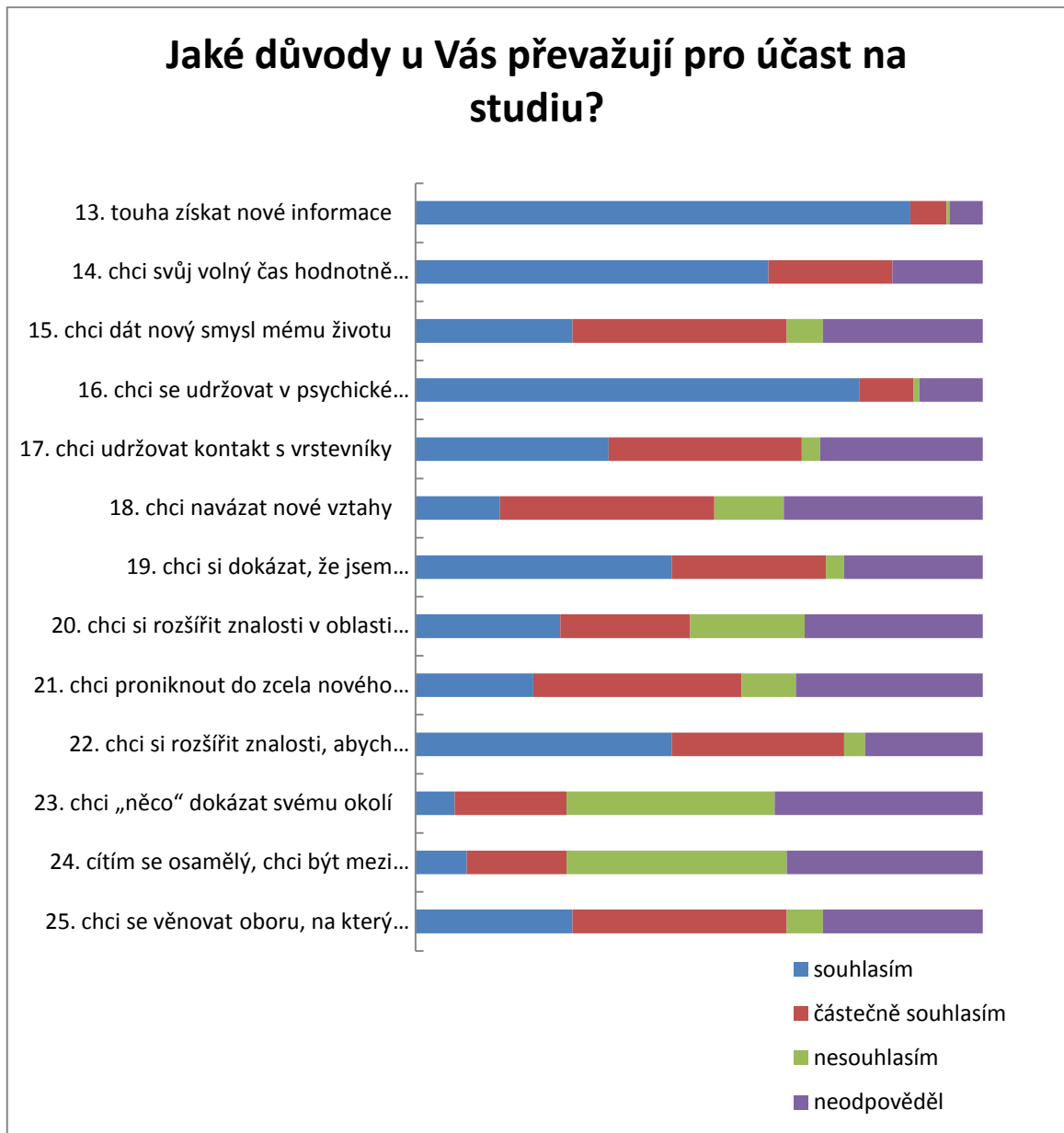

Graf č. 25: chci se věnovat oboru, na který jsem dříve neměl čas

Z celkového počtu 188 respondentů jich 52 souhlasí (tj. více než 27%), že účasti na vzdělávání na U3V se chtějí věnovat oboru, na který neměli dříve čas, 71 respondentů (téměř 38%) s touto odpovědí souhlasí částečně, 12 respondentů (více než 6%) s tímto nesouhlasí, 53 respondentů (více než 28%) na tuto otázku neodpovědělo.

U subjektivních otázek dotazníkového šetření (otázky číslo 13 až 25) byla poměrně velká skupina osob, která na tyto otázky neodpověděla. Na těchto třinácti otázkách neodpovědělo v průměru 48% seniorů na každou otázku. Tato skutečnost může být ovlivněna neochotou se nad subjektivní otázkou zamýšlet, ostychem, pro určitou skupinu introvertů může být odpovědět na podobné otázky problémem.

Přehledné shrnutí odpovědí na otázky číslo 13 – 25 jsou uvedeny v následujícím grafu:

HYPOTÉZY:

H1

U3V navštěvují převážně ženy.

Hypotéza H1 platí.

Hypotéza H1, že U3V navštěvují převážně ženy, byla potvrzena. Na otázku č. 1 „Pohlaví“ uvedlo 166 účastníků dotazníkového šetření (tj. více než 88%) pohlaví ženské, pouze 22 účastníků (necelých 12%) respondentů, uvedlo pohlaví mužské. Že budou mezi účastníky

U3V převažovat ženy jsem při sestavování této hypotézy předpokládala, ovšem tak výraznou převahu žen jsem nepředpokládala.

H2

Účastníci U3V vykazují z hlediska rodinného stavu dominantní stav, ve kterém žijí osamoceni.

Hypotéza H2 neplatí.

Hypotéza H2, že účastníci U3V vykazují z hlediska rodinného stavu jako dominantní stav, ve kterém žijí osamoceni, byla vyvrácena odpověďmi účastníků v otázce č. 3 ‚Jaký je Váš rodinný stav‘. Překvapivě 119 účastníků U3V (tj. 63%), kteří se dotazníkového šetření zúčastnili, uvedlo ‚ženatý/vdaná.‘ Očekávala bych, že studiu na U3V se budou věnovat spíše osamocení senioři, kteří chtějí smysluplně využít svůj volný čas a využít také příležitost k získání nových kontaktů a přátelských vazeb.

H3

Věkové zastoupení účastníků U3V je přiměřeně rozvrstveno podle jednotlivých věkových kategorií seniorů.

Hypotéza H3 neplatí.

Hypotéza H3, které předpokládala, že věkové zastoupení účastníků U3V je přiměřeně rozvrstveno podle jednotlivých věkových kategorií seniorů, byla vyvrácena. V otázce č. 2 ‚Jaký je Váš věk‘ uvedlo 147 respondentů dotazníkového šetření (tj. více než 78%) věkové rozmezí 61 – 70 roků. Můj předpoklad, na kterém jsem tuto hypotézu založila, nebyl správný. Mohla jsem očekávat, že účastníky U3V budou spíše senioři v tomto věkovém rozmezí, kdy jsou po odchodu do důchodu ještě aktivní, a to jak psychicky, tak fyzicky.

H4

Účastníci U3V jsou z hlediska trvalého bydliště spíše z větších sídelních celků.

Hypotéza H4 platí.

Hypotéza H4, předpokládající, že účastníci U3V jsou z hlediska trvalého bydliště spíše z větších sídelních celků, byla potvrzena odpověďmi na otázku č. 6 „Jaká je velikost Vašeho bydliště“, ve které 119 respondentů (téměř 63%) uvedlo „město nad 100 000 obyvatel.“ Tuto skutečnost jsem předpokládala, protože U3V jsou zřizovány především ve velkých městech, sídlech VŠ a univerzit, kde je mj. rozvinutá dopravní struktura, tzn. lepší dopravní dostupnost, a oproti menším městům odlišný životní styl a jistá anonymita, která může přispívat k rozhodnutí seniorů pro zapojení se do vzdělávacích procesů. Druhá nejpočetnější skupina respondentů (i když pouhých 32 účastníků) uvedla „obec do 5 000 obyvatel.“

H5

Z hlediska poslední vykonávané profese pochází účastníci U3V spíše z terciárního sektoru.

Hypotéza H5 platí.

Hypotéza H5 předpokládala, že účastníci U3V z hlediska poslední vykonávané profese pochází spíše z terciárního sektoru, byla potvrzena. Hypotézu potvrdily odpovědi respondentů dotazníkového šetření v otázce č. 8 „Jaká je Vaše poslední vykonávaná profese“. Účastníci uvedli celkem 46 různých profesí, přičemž nejčastěji uváděnou profesí byla „učitel/učitelka“, kterou uvedlo 24 účastníků (téměř 13%) z celkového počtu 188 respondentů. Potvrzení této hypotézy jsem předpokládala, protože od pedagogů lze očekávat „potřebu“ dalšího vzdělávání i po odchodu do důchodu.

H6

Účastníci U3V jsou ke studiu motivováni dominantně z okruhu svých blízkých (partner, děti, přátelé).

Hypotéza H6 neplatí.

Hypotéza H6, že účastníci U3V jsou ke studiu motivováni především z okruhu svých blízkých (partner, děti, přátelé), se nepotvrdila. Na tuto hypotézu bylo odpovězeno v otázce č. 10 „Kdo Vás motivoval ke studiu“. Z celkového počtu 188 respondentů jich 130 (více než 70%) odpovědělo, že se jednalo výhradně o vlastní aktivitu. Převaha těchto odpovědí mě překvapila, protože jsem očekávala podporu a motivaci pro další vzdělávání spíše z okruhu nejbližšího okolí, tedy přátel, partnera, dětí apod. Současně musím uvést, že sku-

tečnost, že jsou současní senioři (účastníci se U3V) natolik aktivní, samostatní a umí si zorganizovat volnočasové aktivity, je jistě velmi pozitivní.

H7

Informace o možnostech studia na U3V získávají uchazeči z různých masmédií.

Hypotéza H7 platí.

Poslední z hypotéz H7, předpokládající, že informace o možnostech studia na U3V získávají uchazeči z různých masmédií, byla potvrzena. Tuto hypotézu potvrdily odpovědi na otázku č. 11 „Kde jste získal/získala informace o možnostech studia na univerzitě třetího věku?“. V této otázce 70 respondentů dotazníkového šetření uvedlo, že informace získali na internetu, a dalších 38 účastníků jako zdroj informací uvedlo sdělovací prostředky, což je v součtu 108 účastníků, kteří tvoří více než 57% respondentů, kteří informace o studiu na U3V získali z různých masmédií. Potvrzení této hypotézy jsem očekávala, i když mě překvapilo, že žádný z účastníků neuvedl, že by informace o studiu na U3V získal zprostředkovaně z obcí, z čehož usuzuji na velmi nízkou aktivitu obcí směrem k podpoře seniorských aktivit.

Analýzou odpovědí výzkumného vzorku 188 respondentů na jednotlivé otázky dotazníkového šetření (otázky č. 1 – 9) s návazností na sociální charakteristiky seniorů vzdělávajících se na U3V lze zjistit následující: 88% účastníků uvedených přednášek U3V na Masarykově univerzitě byly ženy, více než 78% účastníků bylo ve věkovém složení 61 – 70 roků. Přibližně 63% účastníků uvedlo jako rodinný stav „ženatý/vdaná“, přičemž téměř 63% účastníků uvedlo, že žije „s manželem/manželkou“ nebo „s manželem/manželkou a dětmi“. Z celkového počtu respondentů téměř 74% procent uvedlo nejvyšší dosažené vzdělání „středoškolské s maturitou“ a necelých 63% žije ve městě o velikosti nad 100 000 obyvatel. Přibližně 68% respondentů již není pracovně aktivních. Nejčastěji zmiňovanou poslední vykonávanou profesí byla „učitel/učitelka“, což uvedlo téměř 13% dotázaných, a téměř 34% respondentů uvedlo, že převážnou část života pracovalo ve zdravotnictví, školství nebo sociálních službách.

Analýza odpovědí respondentů na otázky č. 10 – 25 dotazníku s vazbou na zjištění motivací seniorů pro studium na univerzitách třetího věku a jejich přístupu k dalšímu vzdělávání

více než 70% respondentů uvedlo, že se jednalo výhradně o jejich vlastní aktivitu, přičemž 57% respondentů získalo informace o možnostech studia na U3V na internetu a ve sdělovacích prostředcích. Největší zájem o vzdělávání byl zjištěn v oblasti historie (64% odpovědí), zdravého životního stylu (61% odpovědí) a psychologie (46% odpovědí). Jako převažující důvody pro účast na studiu U3V 87% respondentů uvedlo touhu získat nové informace, 62% hodnotné využití volného času, 65% respondentů chce dát nový smysl životu, 78% respondentů se chce studiem udržovat v psychické kondici, 68% respondentů chce udržovat kontakt s vrstevníky, pro 53% účastníků je důvodem, že chtějí navázat nové vztahy, 72% respondentů odpovědělo, že si chtějí dokázat, že jsou schopni naučit se něčemu novému, 48% respondentů si chce rozšířit znalosti v oblasti své původní profese, více než 57% respondentů chce studiem proniknout do zcela nového oboru, více než 75% dotázaných uvedlo, že si chtějí rozšířit znalosti, aby lépe pochopili současnou společnost, pouze 7% respondentů otevřeně přiznalo, že chtějí „něco dokázat svému okolí“, 9% účastníků uvedlo, že se cítí osamělí a chtějí být díky účasti na studiu U3V mezi lidmi, a více než 27% uvedlo odpověď, že jejich důvodem pro účast na studiu U3V je, že se chtějí věnovat oboru, na který dříve neměli čas.

ZÁVĚR

Diplomová práce s názvem Sociální charakteristiky seniorů v procesu vzdělávání je zaměřena na problematiku stále narůstající sociální skupiny seniorské populace. Teoretická část diplomové práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola je zaměřena na specifika seniorského věku, definuje pojem stárnutí, vymezuje pojem stáří a přibližuje sociální specifika seniorské populace. Druhá kapitola charakterizuje proces vzdělávání, a to jak v jeho obecné rovině, tak i jeho zaměření na populaci dospělých a seniorů zvlášť. Třetí kapitola je zaměřena na specifika vzdělávání seniorů, úroveň dosaženého vzdělání v České republice, na funkci a význam vzdělávání osob v produktivním věku, na motivaci seniorů pro vzdělávání a také na bariéry ve vzdělávání seniorů. Poslední, čtvrtá kapitola teoretické části, je zaměřena na problematiku vzdělávání seniorů v České republice a je uvedena exkurzem do historie vzdělávání dospělých, po kterém následuje výčet možností vzdělávání seniorů na českých vysokých školách, přibližuje funkci vzdělávání na univerzitách třetího věku, konkrétně potom na Masarykově univerzitě.

Výzkumným cílem této diplomové práce byla analýza sociálních charakteristik seniorů, analýza motivací seniorů pro studium na univerzitách třetího věku a přístupu seniorů k dalšímu vzdělávání. Součástí praktické části diplomové práce je realizovaný kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření zaměřený na zjištění vztahu seniorů k jejich vzdělávání na univerzitách třetího věku, především na analýzu jejich sociodemografických charakteristik. Kvantitativním výzkumem bylo zjištěno množství, rozsah a frekvence výskytu jevů, eventuálně jejich míra, a získané údaje byly matematicky zpracovány do jednotlivých grafů. Cílem tohoto výzkumu bylo potvrzení nebo vyvrácení platnosti sedmi stanovených hypotéz.

Hypotéza H1, že U3V navštěvují převážně ženy, byla potvrzena. Hypotéza H2, že účastníci U3V vykazují z hlediska rodinného stavu dominantní, ve kterém žijí osamoceni, byla vyvrácena. Hypotéza H3, která předpokládala, že věkové zastoupení účastníků U3V je přiměřeně rozvrstveno podle jednotlivých věkových kategorií seniorů byla vyvrácena. Hypotéza H4 předpokládající, že účastníci U3V jsou z hlediska trvalého bydliště spíše z větších sídelních celků, byla potvrzena. Hypotéza H5 předpokládala, že účastníci U3V z hlediska poslední vykonávané profese pochází spíše z terciárního sektoru, byla potvrzena. Hypotéza H6, že účastníci U3V jsou ke studiu motivováni dominantně z okruhu svých blízkých (partner, děti, přátelé), se nepotvrdila. Poslední z hypotéz H7, předpokládající,

že informace o možnostech studiu na U3V získávají uchazeči z různých masmédií, byla potvrzena.

Na základě výsledků praktické části lze konstatovat, že cíle stanovené v zadání diplomové práce na téma Sociální charakteristiky seniorů v procesu vzdělávání, byly splněny.

Téma vzdělávajících se seniorů je významným a aktuálním tématem sociální pedagogiky a dá se očekávat, že s narůstajícím počtem seniorů v populaci České republiky bude toto téma na významu stále nabývat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMEC, Petr, HAŠKOVÁ, Barbora. *Univerzita třetího věku, historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-5158-4.
- [2] ADAMEC, Petr, HAŠKOVÁ, Barbora. *Výroční zpráva univerzity třetího věku Masarykovy univerzity za rok 2010*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-5441-0.
- [3] ADAMEC, Petr, HAŠKOVÁ, Barbora, SVATONĚ, Jan, ŠIPR, Květoslav, VAVŘÍN, Petr. *Univerzita třetího věku 1990 – 2010, 20 let seniorského vzdělávání na MU*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-5156-0.
- [4] ADAMEC, Petr, KRYŠTOF, David (eds.). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*, 1. vydání, Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita, 2011, ISBN 978-80-210-5640-4.
- [5] BAŠTECKÝ, Jaroslav, KÜMPEL, Quido, VOJTĚCHOVSKÝ, Miroslav, A KOL. *Gerontopsychiatrie*, Praha: GRADA AVICEUM, 1994, ISBN 80-71-070-8.
- [6] BENEŠ, Milan. *Andragogika*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2580-2.
- [7] BENEŠ, Milan. *Andragogika - teoretické základy*, Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2003, ISBN 80-86432-23-8.
- [8] BOČKOVÁ, Lenka, HASTRMANOVÁ, Šárka, HAVRDOVÁ, Egle. *50+ Aktivně: fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*, Praha: Respekt institut, 2011, ISBN 978-80-904153-2-4.
- [9] BÓNOVÁ, Jitka. *Vzdělávání seniorů jako determinanta kvality života*, Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, FHS, IMS Brno, 2012, Bakalářská práce, vedoucí bakalářské práce Mühlpachr Pavel.
- [10] ČORNANIČOVÁ, Rozária. *Edukácia seniorov - vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*, Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, ISBN 80-86432-23-8.
- [11] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů*, Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, ISBN 978-80-4138-3.
- [12] ERIKSON, Erik, H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*, Praha: Lidové noviny, 1999, ISBN 80-7106-291-X.

- [13] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, 2. vydání, Brno: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-185-0.
- [14] HARTL Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, 1. vydání, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X.
- [15] KOMENSKÝ, Jan, Amos. *Vševýchova*, 1. vydání, Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1948, ISBN neuvedeno.
- [16] KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3.
- [17] KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie IV*, Brno: Akademické nakladatelství s.r.o. Brno, 2001, ISBN 80-214-1844-3.
- [18] LACA, Slavomír. *Sociální práce v paliativnej a hospicovej starostlivosti*, Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2012, ISBN 978-80-8132-051-4.
- [19] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*, Praha: Taurus, 2001, ISBN 80-211-0372-8.
- [20] MÜHLPACHR, Pavel, BARGEL, Miroslav. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*, Brno: Institut mezioborových studií, 2011, ISBN 978-80-87182-21-5.
- [21] MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*, 2. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2009, ISBN 978-80-210-5029-7.
- [22] MÜHLPACHR, Pavel (ED.). *Schola gerontologica*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, 80-210-3838-1.
- [23] MÜHLPACHR, Pavel, STANÍČEK, Petr. *Geragogika pro speciální pedagogy*, Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001, ISBN 80-210-2510-7.
- [24] PAYNE, Jiří A KOLEKTIV. *Kvalita života a zdraví*, Praha: TRITON, 2005, ISBN 80-7254-657-0.
- [25] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, 4. vydání, Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-772-8.
- [26] PETŘKOVÁ, Anna, ČORNANIČOVÁ, Rozálie. *Gerontagogika, Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2004, ISBN 80-244-0879-1.

- [27] RABUŠIC, Ladislav, RABUŠICOVÁ, Milada. *Učíme se celý život*, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, ISBN 978-80-210-4779-2.
- [28] ŘEHULKOVÁ, Oliva, ŘEHULKA, Evžen, BLATNÝ, Marek, MAREŠ, Jiří, ET AL. *Kvalita života v souvislostech*, Brno: MSD, spol. s r. o. Brno, 2008, ISBN 978-80-7392-073-9.
- [29] STUARD-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*, 1. vydání, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-274-2.
- [30] SÝKOROVÁ, Dana ED. *Senioři ve společnosti – strategie zachování osobní autonomie*, Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2003, ISBN 80-7326-023-9.
- [31] ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-551-6.
- [32] TOMEŠ Igor. *Obory sociální politiky*, 1. vydání, Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-868-5.
- [33] VAĐUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života – Teoretická a metodologická východiska*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-210-3754-7.
- [34] ZAVÁZALOVÁ, Helena A KOLEKTIV. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*, 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2001, ISBN 80-246-0326-8.

SEZNAM POUŽITÉ LEGISLATIVY

[35] zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

[36] zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

[37] zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

ELEKTRONICKÉ INTERNETOVÉ ZDROJE

[38] http://www.aivd.cz/sites/default/files/dbm_zav_zprava.pdf (11. 12. 2013)

[39] <http://au3v.vutbr.cz/clenove.php> (11. 12. 2013)

[40] <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/osvetove-hnuti-v-letech-1867-1900.html>
(29. 12. 2013)

[41] http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/07000-12-n_2012-00t0 (tabulka 603- vzdělání podle věkových skupin) (14. 1. 2014)

[42] <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/4020-13> (13. 1. 2014)

[43] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:001>
(29. 12. 2013)

[44]

http://www.msmt.cz/uploads/adult_education/Souhrnna_zprava_o_vzdelavani_dospelych.pdf (16. 2. 2014)

[45] <http://www.mpsv.cz/cs/13113> (16. 12. 2013)

[46] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/zakon-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach-text-se-zpracovanymi> (29. 12. 2013)

[47] <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (16. 1. 2014)

[48] <http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html> (11. 12. 2013)

[49] http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/vysledky_minulych_scitani (13. 12. 2013)

[50]

http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/News/GRALE_ExSummary_Czech.pdf (16. 1. 2014)

[51] <http://www.u3v.muni.cz/o-nas/> (29. 12. 2013)

[52] <http://cs.wikipedia.org/wiki/SSM> (13. 1. 2014)

[53] <http://cs.wikipedia.org/wiki/Svazarm> (13. 1. 2014)

SEZNAM OBRÁZKŮ:

Fotografie z přednášek, praktické výuky a slavnostních promoci U3V na Masarykově univerzitě

(zdroj: RMU Masarykovy univerzity, Studijní odbor)

SEZNAM PŘÍLOH

dotazník – viz následující stranu

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Jitka Bónová a studuji obor sociální pedagogika. Pro zpracování závěrečné práce s tematikou Sociální charakteristiky seniorů v procesu vzdělávání se na Vás obracím s prosbou o vyplnění tohoto anonymního dotazníku. Výsledky dotazníkového šetření budou použity výhradně pro moji práci.

Upřímně děkuji za Váš čas, za Vaši ochotu ke spolupráci, a přeji Vám hodně zdraví, spokojenosti a radosti ze studia.

Brno, březen 2013

Jitka Bónová
.....

Vybrané odpovědi prosím označte křížkem.

1. Pohlaví

- muž
- žena

2. Jaký je Váš věk

- méně než 60 roků
- 61 – 70 roků
- 71 - 80 roků
- 81 roků a více

3. Jaký je Váš rodinný stav?

- svobodný/svobodná
- ženatý/vdaná
- rozvedený/rozvedená
- vdovec/vdova
- partnerství s druhem/s družkou

4. S kým v současné době žijete?

- sám
- s manželem/s manželkou
- s dětmi
- s manželem/s manželkou a dětmi
- s druhem/s družkou
- s jinou osobou

5. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- učební obor s maturitou
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

6. Jaká je velikost Vašeho bydliště

- obec do 5 000 obyvatel
- město do 10 000 obyvatel
- město nad 10 000 do 100 000 obyvatel
- město nad 100 000 obyvatel

7. Jste v současné době pracovně aktivní?

- ano, pracuji na plný úvazek
- ano, pracuji na částečný úvazek
- ano, podnikám jako osoba samostatně výdělečně činná
- pracuji pouze příležitostně
- ne, nepracuji

8. Jaká je Vaše poslední vykonávaná profese?

uved'te prosím profesi.....

9. V jakém oboru jste převážnou část života pracoval/pracovala?

- zemědělství, lesnictví
- lehký průmysl (spotřební – potravinářský, oděvní, obuvnický, nábytkářský, papírenský apod.)
- těžký průmysl (těžba surovin, hutnictví, strojírenství, energetická výroba, zbrojní výroba apod.)
- stavebnictví
- bankovní sektor, pojišťovnictví
- vědecké činnosti
- veřejná a státní správa
- zdravotnictví, školství, sociální péče
- obchod a služby
- jiný obor, uveďte prosím jaký: .....

10. Kdo Vás motivoval ke studiu?

- partner
- děti
- přátelé
- jiní
- jednalo se výhradně o moji vlastní aktivitu

11. Kde jste získal/získala informace o možnostech studia na univerzitě třetího věku?

- ve sdělovacích prostředcích
- na internetu
- od příbuzných a známých
- informace zprostředkované obcí

12. O které oblasti vzdělávání máte primární zájem?

- technické informace
- historie
- zdravý životní styl
- teologie a duchovní aspekty života
- počítačová technika, digitální fotografie
- příroda, biologie
- psychologie
- právo, současná společnost
- jiné, uveďte prosím jaké.....

Jaké důvody u Vás převažují pro účast na studiu?

	motiv	zcela souhlasím	částečně souhlasím	nesouhlasím
13.	touha získat nové informace			
14.	chci svůj volný čas hodnotně využít			
15.	chci dát nový smysl mému životu			
16.	chci se udržovat v psychické kondici			
17.	chci udržovat kontakt s vrstevníky			
18.	chci navázat nové vztahy			
19.	chci si dokázat, že jsem schopný/schopná naučit se něčemu novému			
20.	chci si rozšířit znalosti v oblasti mé původní profese			
21.	chci proniknout do zcela nového oboru			
22.	chci si rozšířit znalosti, abych lépe pochopil/pochopila současnou společnost			
23.	chci „něco“ dokázat svému okolí			
24.	cítím se osamělý, chci být mezi lidmi			
25.	chci se věnovat oboru, na který jsem dříve neměl/neměla čas			